

METODA KEMPERL^{*}

Romanja in romarske cerkve v Zgornji Savinjski dolini v času baroka

IZVLEČEK

Prispevek prinaša vpogled v romanja in romarske procesije predjožefinskih župnij Zgornje Savinjske doline v času baroka. Na podlagi podatkov iz matrikul in vizitacij je predstavljen koledar romarskih procesij, v nadaljevanju pa so sistematično obravnavane vse romarske cerkve tega področja.

KLJUČNE BESEDE

romarske procesije, romanja, Zgornja Savinjska dolina, baročna kultura, milostne podobe

ABSTRACT

PILGRIMAGES AND PILGRIMAGE CHURCHES IN THE UPPER SAVINJA VALLEY DURING THE BAROQUE PERIOD

The article provides an insight into the pilgrimages and pilgrimage processions that took place in pre-Josephinian parishes of the Upper Savinja Valley during the Baroque period. Based on information from registers and visitation records, the calendar of pilgrimage processions is presented, followed by a systematic discussion of all the pilgrimage churches in the area.

KEY WORDS

pilgrimage processions, pilgrimage, Upper Savinja Valley, Baroque culture, miraculous images

^{*} prof. dr., Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, metoda.kemperl@pef.uni-lj.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7080-8043>

UVOD

Romanja in romarske procesije so bile pomemben del življenja v času baroka, ki je zaznamoval vse družbene sloje. Verniki so romali k svetiščem, za katera so verjeli, da stojijo na krajih s posebno Božjo navzočnostjo, kjer je stik z Bogom močnejši. Na takih krajih so čistili kultne podobe, relikvije svetnikov, predmete, povezane s svetnikovim življenjem ali mučeništvom, in posnetke svetih zgradb. Od njih so pričakovali čudežna uslišanja v najrazličnejših osebnih ali skupinskih nesrečah. Tradicija srednjeveških daljnih romanj, ki so trajala več mesecev ali celo let in so bila v bistvu asketska potovanja v neznanost ter priprava na vstop v nebesa, je v 16. stoletju zaradi različnih razlogov (zavzetje Jeruzalema, turški vpadi, več nevarnosti na poti, kužne bolezni, protestantizem, ki je v romanjih in češčenju podob videl praznoverje) začela usihati. V času katoliške prenoje na začetku 17. stoletja pa so cerkvene oblasti v romanjih in postavljanju novih romarskih cerkva znova prepoznale učinkovito sredstvo za utrjevanje in razširjanje vere in pobožnosti. Začeli so graditi romarske cerkve, dogajanje v njih in romarske procesije pa so strogo nadzirali. Za romanja v času baroka je značilno, da so začeli romarji na svetih mestih iskati vedno večjo pomoč v tuzemskih nadlogah in težavah. Sprva so gradnje izdatno finančno podpirali tudi plemiči konvertiti, saj so s tem pokazali, da so pravi katoličani. V 18. stoletju so take cerkve postavljali predvsem župniki v svojih župnijah, saj so se verskim pridružili ekonomski vidiki. Romarska središča so se s prodajanjem romarskih in zdravilnih podob, romarskih knjižic, svetinjic, kovancev, medalj, kopij milostnih podob, rožnih vencev in drugih devocionalij tedaj razvila v pravo romarsko industrijo.

V času baroka je vsaka župnija organizirala nekaj romarskih procesij na leto. Prva romanja v letu so se po navadi začela po veliki noči in se končala oktobra, po prazniku Rožnovenske Matere Božje. Procesija je bila po navadi pri maši objavljena že dan ali dva prej, mežnarji pa so odšli po domovih zbirat miloščino. Del miloščine so dali voditelju procesije, ki je bil največkrat eden od kaplanov, ostalo pa cerkvi, h kateri so romali, in tamkajšnjim mežnarjem. Na dan procesije so se zbrali pri župnijski cerkvi, kjer sta bila po navadi maša in spodbudni nagovor. V bolj oddaljene kraje so šli že dan ali dva prej, tako da so se pri romarski cerkvi udeležili večernic s pridigo, ki so bile po navadi okrog petih, tisti pa, ki so hoteli dobiti odpustke, so se tudi spovedali in naslednji dan prejeli obhajilo. Nato so nekateri noč prebe-

deli v molitvi in petju s spremljavo orgel, drugi pa so prenočili v za to postavljenih lesenih romarskih hišah okrog cerkve. Zgodaj zjutraj je bila pridiga in maša, ki so se je udeležili tisti, ki so prišli dan prej. Okrog desetih je bila druga maša za tiste, ki so prišli tisti dan. Med opravili so šli romarji okrog oltarja z milostno podobo ali pa so poljubljali in se dotikali izpostavljenih relikvij. Spovedani in spokorjeni so dobili odpustke, kar je bil glavni motiv romanja, če romar ni prišel prosit za točno določeno stvar. Med potjo so se ustavljali ali imeli maše pri cerkvah, ki so bile ob poti.

Ker pa so večdnevne oziroma nočne procesije po mnenju takratnih cerkvenih oblasti škodile moralnemu vedenju, so jih začeli prepovedovati kmalu po sredini 18. stoletja. Že v petdesetih letih je jasna stališča proti nočnim procesijam izražal goriški nadškof Karel Mihael Attems, ljubljanski škof Leopold Petazzi jih je prepovedal leta 1771, leta 1785 pa so bile z dvornim dekretom prepovedane vse procesije.

O romarskih procesijah v omenjenem času največ izvemo iz župnijskih matrikul oziroma opravilnikov, kamor so župniki ali kaplani zapisovali, katera liturgična in z liturgijo povezana opravila so opravljali na določen dan. Podatke o takih procesijah pa najdemo tudi v vizitacijah, saj je vizitatorje v drugi polovici 18. stoletja zanimalo, koliko nočnih procesij imajo v župniji, in sicer z namenom, da jih prepovedo oziroma vernike usmerijo v bližnje kraje. S tem je bilo konec ene izmed pomembnejših sestavin katoliškega baročnega življenja.¹

O romarskih procesijah baročnega časa v Zgornji Savinjski dolini je pisal le Avguštin Stegenšek, ko je na podlagi lučke matrikule ugotovil, kam so verniki te župnije organizirali romarske procesije. Zapisal je tudi, katere župnije so v njegovem času v procesijah hodile k cerkvi sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju.² Kot romarske pa so bile do sedaj v literaturi izpostavljene le posamezne cerkve tega območja, in sicer Marijine cerkve v Novi Štifi, Nazarjah in Kokarjah ter cerkev sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju.³ Le za slednjo pa

1 Kemperl, *Romanja*, str. 13–42 s tam citirano literaturo.

2 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 230–235.

3 Volčič, *Življenje*, str. 135–143; Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II. 2.*, str. 68–73, 118, 180–183, 246–257 (ki kot romarski omenja tudi cerkvi v Okonini in Radegund); Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 28–52, 68–82, 103–115; Hoppe, *Des Österreichers Wallfahrtsorte*, str. 347–350, 813, 814, 863; Žakelj, *Zdrava Marija*, str. 837–839, 890, 898–900; Hajnšek, *Marijine božje poti*, str. 141–150, 203–209; Petrič, *Slovenske božje poti*, str. 199, 200, 273–276, 321, 322, 353, 354; Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 83–140. Vse omenjene cerkve je G. Gugitz vključil v topografijo romarskih cerkva v Avstriji, kratke notice

je bilo ugotovljeno, kako obiskana je bila v 18. stoletju.⁴

Ker so se ohranile matrikule vseh predjožefinskih župnij in vikariatov Zgornje Savinjske doline (Gornji Grad, Mozirje, Solčava, Rečica, Ljubno in Luče),⁵ prav tako pa vizitacijski zapisniki iz let 1771 in 1772,⁶ je mogoče za to območje celovito rekonstruirati pogostost romarskih procesij, njihove cilje in cerkve z romarskim statusom.

V prispevku je najprej predstavljen koledar romarskih procesij za vse predjožefinske župnije in vikariate Zgornje Savinjske doline, kot izhaja iz arhivskih podatkov (matrikule in vizitacije). V nadaljevanju so sistematično obravnavane romarske cerkve tega območja, razvrščene po abecednem redu. Pri vsaki cerkvi so navedeni naslednji podatki: ime kraja, patrocinij, status in pripadnost župniji pred jožefinskimi reformami, prva omemba cerkve ter kratek opis arhitekture in opreme iz 17. in 18. stoletja. Če je znano, je navedena letnica ali obdobje pridobitve romarskega statusa, temu pa sledijo predstavitev kultnega objekta, načini propagiranja cerkve ter podatki o delujočih bratovščinah, donatorjih, romarskih shodih in procesijah.

ROMARSKE PROCESIJE ŽUPNIJ ZGORNJE SAVINJSKE DOLINE

V Zgornji Savinjski dolini so romarske procesije organizirali že zelo zgodaj v posameznem letu. Prvo romanje je organizirala mozirska župnija, in sicer 17. januarja, na praznik sv. Antona puščavnika k cerkvi sv. Antona puščavnika na Skorno nad Šoštanjem.⁷ Na praznik sv. Jožefa, 19. marca, je bil večji romarski shod v cerkvi na Rosuljah pri Ljubnem, kjer so lahko verniki dobili odpustke. Prišli sta procesiji iz župnij Solčava in Luče, pa tudi posamezni verniki iz župnij Rečica in Gornji Grad.⁸ 21. marca, na praznik sv. Benedikta, so šli iz

Gornjega Gradu v procesiji k cerkvi sv. Mihaela nad Mozirjem.⁹ 25. marca, na praznik Marijinega oznanjenja, so romali iz Luč v Solčavo.¹⁰ Na velikončni ponedeljek so šli verniki celotne gornjegrajske župnije v procesiji k cerkvi sv. Jošta nad Vranskim, kjer so lahko člani bratovščine sv. Jošta prejeli odpustke.¹¹ Lučani so šli naslednji dan v procesiji na Rosulje,¹² solčavska župnija pa je peljala procesijo v Marijino cerkev v Dobro vas.¹³ Verniki iz Mozirja so šli na belo nedeljo v procesiji k Marijini cerkvi na Kokarje.¹⁴ Drugo nedeljo po veliki noči so šli Gornjegraščani po stari navedi s procesijo na Kališe k cerkvi sv. Ahaca. Procesija je izvirala iz časov protestantizma in kuge.¹⁵ Četrto nedeljo po veliki noči je župnija Rečica organizirala procesijo k cerkvi sv. Jošta nad Vranskim,¹⁶ Lučani pa so se ta dan odpravljali najdlje, saj so odhajali k Gospe Sveti na Koroško.¹⁷ To nedeljo je bil tudi velik romarski shod pri cerkvi sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju.¹⁸ Verniki župnije Rečica so se naslednjo nedeljo zopet odpravili na pot, tokrat v procesiji na Rosulje.¹⁹ Na Rosulje je gornjegrajska župnija s procesijo prišla na praznik sv. Filipa in Jakoba, 1. maja.²⁰ Na praznik sv. Florijana, 4. maja, pa so iz Mozirja in Rečice poromali k sv. Florijanu nad Šoštanjem.²¹ Na praznik

ius Festum S. Josephi Indulgentiae in Rossulach in Lauffensi Parochiae»; Matrikula Gornji Grad: »19. Josephi Nutritii Jesu, et Sponsi MBV festum de praecepto confessio in neustift et solemnias cum Indulgentiis in Lauffen«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 220.

9 Matrikula Gornji Grad: »21. Benedicti Abb: festum Devotionis ... item conducitus processio ad S. Michaellem supra Prasberg«.

10 Matrikula Solčava: »25. Annuntiatio B:V: M: festum de p. offertorium solet venire p. ex Leitsch«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 220.

11 Matrikula Gornji Grad: »Feria 2da Paschatis ex tota Parochiae cum Vexillis Processio ad S. Jodocum ibi peracito cum Indulgentiis confraternitatis«.

12 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 221; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

13 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

14 Matrikula Mozirje: »Dominica in Albis peractio domi, insuper et processio ad Bma. Virginum Mariam in Kokarje Riezensis Parochiae«.

15 Matrikula Gornji Grad: »Dom. Misericordiae seu 2.da post Pascha solet conduci ad antiquo processio ad S. Achatium in Kalisch Parochiae Neulensis in Carniola solutio ... Ob grassante haeresi, et intima peste.«

16 Matrikula Rečica: »Dominica quarta post Pascha processio ad S: Jodocum parochiae Oberburgensi.«

17 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 221.

18 Matrikula Gornji Grad: »Dom. Cantate ... NB. Excursus maior ad S. Xaverium a R.D. Schilling concursus«.

19 Matrikula Rečica: »Dominica quinta post Pascha est processio ad B.M. Virginum na Rosule in Lauffen«.

20 Matrikula Gornji Grad: »1.a Phillipi et Jacobi. Festum de praecepto Processio conducta ad S. Elisabetha in Lauffen, ita, ut 1.ma Missa sit ad S. Barbaram, item alia Processio alias ad S. Josephum in Lauffen«.

21 Matrikula Mozirje: »4. in festo S. Floriani Processio ad S:

pa dodal tudi o cerkvah v Solčavi, Okonini, Lenartu pri Gornjem Gradu ter na Rosuljah (Gugitz, *Österreichs Gnadenstätten*, str. 187, 213, 215, 229, 239, 262–264, 268).

4 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 83–140.

5 Matrikule so ohranjene v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, razen za vikariat Luče, ki ni več v razvidu, a je njeno besedilo objavil Stegenšek (Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 219). Gornjegrajska matrikula je nastala leta 1732, ljubenska po 1722, solčavska pa po 1744. Za župnijo Mozirje sta ohranjeni dve matrikuli, in sicer sta obe nastali po letu 1762, v župniji Rečica pa je bila ena matrikula napisana leta 1659, druga pa 1693. Tudi vse druge citirane matrikule hranijo v Nadškofijskem arhivu Ljubljana.

6 NŠAL, ŠAL, VIZ 6, 7.

7 Matrikula Mozirje: »Januarius 17. in Festo S: Antonii Abatis fit Excursus ad Filialem Ecclesiam S. Antonii in Skorna«.

8 Matrikula Solčava: »19. sancti Josephi confessoris festum de praecepto, p. in Lauffen«; Matrikula Rečica: »19. hu-

sv. Urbana, 25. maja, so šli iz Ljubnega v procesiji k cerkvi sv. Andreja na Bele Vode,²² istega dne pa se je rečiška procesija odpravila na Dobrovlje nad Braslovčami.²³ Na praznik sv. Primoža in Felicijana, 9. junija, je bil velik in starodaven romarski shod na Sv. Primožu nad Kamnikom. Tja so se v procesiji odpravili tudi verniki iz Luč.²⁴ Na praznik sv. Antona Padovanskega, 13. junija, so v procesijah odšli iz Solčave in Luč v Nazarje, kjer so lahko prejeli tudi odpustke.²⁵ Na praznik sv. Vida, 15. junija, so iz Rečice v procesiji odšli k cerkvi sv. Radegunde nad Mozirjem,²⁶ iz Gornjega Gradu pa k Marijini cerkvi v Zgornjem Tuhinju.²⁷ Na praznik sv. Ahaca, 22. junija, so v Gornjem Gradu vsaki dve leti organizirali dvodnevno romanje na Šmarno goro. Od doma so se odpravili dan prej, ko so imeli večernice v cerkvi sv. Lucije na Skaručni, naslednji dan pa so se udeležili liturgije na Šmarni gori, kjer je bil ta dan največji romarski shod.²⁸ Istega dne so šli iz Luč na Kališe.²⁹ 26. junija, na praznik mučencev sv. Janeza in Pavla, so šli iz Luč in Solčave k cerkvi sv. Lenarta nad Gornjim Gradom.³⁰ Na drugo nedeljo po prazniku sv. Janeza Krstnika, 24. junija, so šli iz Mozirja v procesiji na Skorno.³¹ Solčavska župnija je šla 1. julija v pro-

cesiji k Marijini cerkvi v Trnju v župniji Železna Kapla.³² Na praznik sv. Urha, 4. julija, sta se župniji Rečica in Gornji Grad v procesijah odpravili k Marijini cerkvi na Čreto nad Vranskim.³³ V nedeljo po tem prazniku je šla gornjegrajska župnija v procesiji k Marijini cerkvi na Kokarje.³⁴ To nedeljo so na Skornem obhajali spomin na posvetitev cerkve, zato so verniki iz Mozirja tja odšli v procesiji.³⁵ Na praznik sv. Mohorja in Fortunata, 12. julija, so šli iz Luč v procesiji v Radmirje.³⁶ Nedeljo po tem prazniku so šli Mozirjani v procesiji v Kokarje.³⁷ Na praznik sv. Aleša, 17. julija, je gornjegrajska župnija vsaki dve leti organizirala procesijo k cerkvi sv. Valentina na Limbarsko goro.³⁸ Na praznik sv. Marije Magdalene, 22. julija, so mozirski meščani organizirali prošnjo procesijo k cerkvi sv. Florijana nad Šoštanjem za odvrnitev poplav.³⁹ Verniki iz Ljubnega so 25. julija, na praznik sv. Jakoba apostola, vodili zaobljubno procesijo v Okonino,⁴⁰ verniki iz župnije Gornji Grad pa k Marijini cerkvi v Solčavo. Tam so ostali še naslednji dan, ko je bil pri tej cerkvi največji romarski shod.⁴¹ Tedaj, na praznik sv. Ane, so k tej cerkvi prišle procesije iz Pliberka, Šmihela pri Pliberku, Dobrle vasi, Obirskega, Jezerskega, včasih tudi iz Ljubnega in Luč.⁴²

Florianum Schonsteinensis Parochiae, alia vero peractio ad B.Ma Virginum in Rosenpach ad Altare S: Floriani»; Matrikula Rečica: »4. mai festum S. Floriani Martiris processio ad. Florianum in Schonstein«.

- 22 Matrikula Ljubno: »Majus 25. S. Urbani Papae et M. et D. processio ad S. Andrae v Bele Vode Parochiae Prasperg. NB. Hoc non est obligatore, nisi quando petunt, et quando Jieri potest.« Če pa tega dne niso šli, so šli na praznik sv. Urha, 4. julija (Matrikula Ljubno: »4. Festum Udalrici. Ep: ex d. excursus ad S: Primum, missa celebratur ad aram S. Udalrici p. ad S. Andream v Bele vode, si ea non fuit in festo S. Urbani«).
- 23 Matrikula Rečica: »25. Maii est festum S. Urbani processio ad. S. Urbanum parochiae Frosclauen sis vulgo na Dobroule«.
- 24 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222. Za romarski shod na Sv. Primožu glej Kemperl, *Romanja*, str. 266–268.
- 25 Matrikula Solčava: »13. S: Antony de Padua festum devotionis, solet condini p. ad B.V:M in Nazareth ...«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222.
- 26 Matrikula Rečica: »15. est festum sanctorum Viti, Modesti et Crescentiae Mart. Processio ad S: Radigundem in prosper«.
- 27 Matrikula Gornji Grad: »Viti et Sociorum MM festum devot. Processio ad B.V. in Tuheun conducta et missa ad S. Michaelis in Rottmonsdrorf«.
- 28 Matrikula Gornji Grad: »22. Achatii et alternis annis Processio conducta ad B.V.M. in Kallenberg. Pridie sacrum ad S. Luciam uskaruzhnach«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6; za romarske shode na Šmarni gori glej Kemperl, *Romanja*, str. 273–278.
- 29 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222.
- 30 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.
- 31 Matrikula Mozirje: »Domenica 2.da post festum S. Joannis Baptista Processio ad filialem Ecclesiam S. Antonii in Skorna Parochiae Schonsteinensis«.

32 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

33 Matrikula Rečica: »4. Julii festu S. Udalrici processio ad B.M. Virge in Zrieth Parochiae Franzensis (solvitur); Matrikula Gornji Grad: »4. S. Udalrici ... solet est conduci processio ad B.V. in Zrieth«.

34 Matrikula Gornji Grad: »Dominica post festum huius Patrocinium mane loco sacri Matutini Missa ad S. Maria Magdalena in oppido, quis ibi dedicatio vero ex tota Parochiae processio ad B.V. in Kokarje itam ut prima missa sit ad S. Martinum«.

35 Matrikula Mozirje: »Dominica proxima post festum S. Udalrici dedicatio ad S. Antonium in Skorna Parochiae Schonst. et illuc Processio«.

36 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

37 Matrikula Mozirje: »Dominica 1.ma post festum Ss: Hermagorae et Fortunati dedicatio ad Bmam Virginum Mariam in Kokarje Parochiae Riezensis, ac illiud Processio.«

38 Matrikula Gornji Grad: »17. Alexi ... et alternis annis Processio ad S. Valentinum Moraizensis P.«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6; za cerkev in romarske shode pri njej gl. Kemperl, *Romanja*, str. 199–201.

39 Matrikula Mozirje: »22. in festo S: Mariae Magdalene Processio oppidana ad S: Florianum Parochiae Schonsteinensis pro avertendis inundiis, reliqua peractio domi.«

40 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

41 Matrikula Gornji Grad: »25. Jacobi Apost: festum praecepto Processio ad B.M.V. in Sulzpach conducta, et quia 20 Personae ob duritiam itineris, aut inundationem aquarum eo non excurrunt fit Processio ad S. Jacobum Riezensis P.«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

42 Matrikula Solčava: »26. Sita Matris Anna veniunt procesionaliter ex Pleiburg, ex Sancto Michaeli in vale Junonis, ex Eberndorf, Seelandt, ex Ebriach, Oberburg, ex Laufen, et aliquando ex Laitsch, hoc die sunt Indulgentiae plenariae«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222.

Romarska podobica milostne podobe v cerkvi v Gospe Sveti (hrani: Narodni muzej Slovenije).

Romarska podobica milostne podobe v cerkvi na Šmarni gori (hrani: Semeniška knjižnica; vir: Kemperl, Romanja, str. 279).

Romarska podobica milostne podobe v cerkvi Marije v trnju v Železni Kapli z molitvijo (hrani: Narodni muzej Slovenije).

Romarska podobica milostne podobe in cerkve sv. Valentina na Limbarski gori iz druge polovice 18. stoletja (hrani: Semeniška knjižnica, vir: Kemperl, *Romanja*, str. 202).

Na praznik Porcijunkule, 2. avgusta, so šli iz Luč in Solčave v procesiji v Nazarje, ko so lahko prejeli tudi odpustke.⁴³ Zaradi odpustkov so tja prišli še verniki župnije Mozirje.⁴⁴ V nedeljo po 5. avgustu, prazniku Marije Snežne oziroma pred velikim šmarnom, so šli solčavski verniki neobvezno v procesiji k sv. Lenartu nad Remšenikom.⁴⁵ Več romarskih procesij z obravnavanega območja je krenilo na pot okrog praznika sv. Lovrenca, 10. avgusta. Iz župnij Gornji Grad, Mozirje in Ljubno so šli na Uršljo goro nad Slovenj Gradcem.⁴⁶

43 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

44 Matrikula Mozirje: »Augustus, 2. in Festo Portiuncula Indulgentiae Plenariae in nazareth.«

45 Matrikula Solčava: »Dominica ante festum B. V. assumpta p. ad S. Leonardum p. caellensis solvunt Jamnek, et Klemenschek quibus est ad libitum ...«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

46 Matrikula Ljubno: »10. Festum S. Lurentii M. de p., p. vel in Laith vel ad S. Michaellem supra Prasperg, vel autem ad S. Ursulam supra Slavo-graecium, prout petunt Parochiani, simulless petit, fit peractio domi«; Matrikula

Romarska podobica milostne podobe v cerkvi na Uršlji gori (hrani: Narodni muzej Slovenije).

Mozirjani so odšli na pot že prejšnji dan in so se večernic udeležili v cerkvi v Šmihelu nad Mozirjem. Naslednji dan so tja prišli s procesijo iz rečiške župnije, kakšno leto pa tudi iz Ljubnega, če niso šli na Uršljo goro.⁴⁷ V nedeljo po prazniku sv. Lovrenca so imeli Gornjegrajčani vsaki dve leti zaobljubno procesijo na Kum.⁴⁸ Na praznik Marijinega vnebovzeta, 15. avgusta, je v Solčavo prišla procesija iz Luč.⁴⁹ Na praznik sv. Tilna, 1. septembra, so šli v procesiji iz gornjegrajske župnije ali na Limbarsko goro nad Moravčami ali v Repnje v vodiški župniji.⁵⁰ Na predvečer prazni-

Mozirje: »23. in vigilia S. Bartholomai Apostoli unum Sacrum ad S. Michaellem, deinde Processio ad S. Ursulam processio ad montem sancta Ursula Altenmarktensis Parochiae«; Matrikula Gornji Grad: »10. laurentii M. f. de praecepto Processio conduct. vel ad S. Ursulam supra Slavo-Gracium, vel ad S. Laurentium in Leitsch«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

47 Matrikula Rečica: »10 august festum S: Laurentium M. Processio ad sanctum Michaellem supra Prasperg«.

48 Matrikula Gornji Grad: »Dominica prima post festum S: Bartolomai processio in Kum Parochiae Scharfenburgensi NB fit alternis annis«; NŠAL, VIZ 6.

49 Matrikula Solčava: »15. Assumptio B.V.M. festum praecepto veniunt processionaliter ex Gabiton, et Leitsch ...«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223.

50 Matrikula Gornji Grad: »September 1. et Processio ad S.

ka Marijinega rojstva, 7. septembra, je v Solčavo prišla procesija iz Luč.⁵¹ Na praznik Marijinega rojstva je bil velik romarski shod v Novi Štifti. Tja so prišle procesije iz župnij Ljubno, Mozirje, Solčava in Rečica, nekatere od njih že prejšnji dan.⁵² V nedeljo po tem prazniku sta odšli procesiji iz župnij Rečica in Gornji Grad v Nazarje,⁵³ procesija iz Luč pa je tja prišla na praznik sv. Mateja, 21. septembra.⁵⁴ Na praznik sv. Frančiška Asiškega, 4. oktobra, so lahko verniki prejeli odpustke v Nazarjah, zato so tja v procesiji prišli iz župnije Rečica.⁵⁵ To je bila tudi zadnja procesija v letu v Zgornji Savinjski dolini.

ROMARSKE CERKVE ZGORNJE SAVINJSKE DOLINE

BELE VODE, P. C. SV. ANDREJA, Ž. GORNJI GRAD

Cerkev je v arhivskih virih prvič omenjena leta 1482 kot gornjegrajska podružnica.⁵⁶ Leta 1631 so stavbo zaradi dotrajanosti opustili in zaprli. Leta 1658 so jo pozidali na novo in naslednjega leta jo je posvetil ljubljanski nadškof Oton Friderik Buchheim. Ob tem je določil, da lahko verniki prejmejo odpustke na dan sv. Andreja, na četrti dan pred cvetno nedeljo, na dan sv. Urbana in na dan sv. Urha. Stavbo so ponovno pozidali leta 1775, pri tem pa ohranili le nekaj zidov in zvonik, ki so ga prav tako predelali. Cerkev so po prezidavah ponovno blagoslovili leta 1793.⁵⁷ Načrt za cerkev, ki pripada tipu cerkva s centralizirajočimi ladjami, je pripisan Lovrencu Pragerju, gradnja pa lokal-

nemu stavbeniku.⁵⁸ Od baročne opreme je ohranjenih le nekaj kipov, saj so leta 1835 izdelali novo oltarno opremo.⁵⁹

Že ob času gradnje leta 1658 so k cerkvi v procesijah prihajali verniki iz župnij Črna na Koroškem, Slovenj Gradec in Šoštanj.⁶⁰ Pozneje so verniki vikariata Ljubno k cerkvi v neobvezni procesiji prihajali ali 25. maja, na praznik sv. Urbana, ali 4. julija, na praznik sv. Urha.⁶¹

KOKARJE, PODRUŽNIČNA CERKEV DEVICE MARIJE, ŽUPNIJA REČICA

Srednjeveška kapela na tem mestu je prvič omenjena leta 1426. Poleg nje je do konca 18. stoletja stala še kapela sv. Ane, obe pa sta bili obzidani. Marca 1453 je bila v tej dolini tako huda zima, da so ljudje in živina umirali od mraza. Zato je gornjegrajski opat Gašper Pinter (1453–1461) vse duhovnike okraja povabil, naj z verniki v procesijah pridejo 12. marca (na praznik sv. Gregorja) k tej kapelici. Še isti dan je mraz popustil, zato so verniki po zaobljubi sezidali večjo cerkev.⁶²

Cerkev je bila pozneje temeljito prezidana in predelana, nazadnje leta 1852. Tudi oltarna oprema je vsa iz 19. stoletja. Marijin kip v niši velikega oltarja je oblečen, zato je težko ugotoviti, kdaj je nastal.⁶³

V krajih Zgornje Savinjske doline je bilo na začetku 20. stoletja še ohranjenih več različic ljudske pesmi, ki govori o vojaku, ki ga je kokarska Marija rešila turške ječe. Razširjena je bila tudi v Tuhinjski dolini, na Vranskem, v Dramljah pri Celju in na Prevaljah.⁶⁴ Opat Pinter je tudi v naslednjih letih organiziral prošnje procesije, in sicer na kvartni petek v postnem času.⁶⁵ Zatem so procesije postale stalnica. Na ostenju slavaloka visi slika iz leta 1599, ki kaže eno izmed takih procesij. Spodaj je obsežen nemški napis, ki govori o uslišani procesiji opata Pinterja. Verjetno gre za kopijo starej-

Valentinum M.P. NB alternis annis uno anno fit processio ad S: Aegidium urepne vodiske fare; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

51 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223.

52 Matrikula Ljubno: »Nativitatis B.V. Mariae de p., p. ad novum aedificium«; Matrikula Solčava: »8. Nativitas B.V.M. processio in Neystift olim solvebatur 36. modo tantum 30x«; Matrikula Mozirje: »september 7. in vigilia Nativitatis B.ma Virginis Mariae fit processio ad B.ma Virginem Mariam in Neustift«; Matrikula Rečica: »8. septembris esta Nativitatis B: M: Virge processio ad novum aedificium in Oberburg.«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

53 Matrikula Rečica: »Domenica 1 post festum Nat. B.V. processio ad B. V. in nazareth«; Matrikula Gornji Grad: »Dom. Proxima post Nativitatem B.M.V. Processio ex devotione in Nazareth gratis officium proprium huius diei ob viennam ab obsidione«.

54 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223.

55 Matrikula Rečica: »Domenica 1 post festum Nat. B.V. processio ad B. V. in Nazareth«.

56 Po ustanovitvi mozirskega vikariata je pripadla njemu, šele leta 1786 je bila tu ustanovljena kuracija, leta 1833 pa so jo izločili iz nje in priključili škalski dekaniji (Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, V., str. 508–510; Poles et al., *Sakralna dediščina*, str. 496).

57 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, V., str. 506–509; Poles et al., *Sakralna dediščina*, str. 497, 498.

58 Kemperl, *Korpus*, str. 68, 69.

59 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, V., str. 510.

60 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, V., str. 508.

61 Matrikula Ljubno: »Majus 25. S. Urbani Papae et M. ex D. processio ad S. Andreae v Bele Vode Parochiae Prasperg. NB. Hoc non est obligatore, nisi quando petunt, et quando Jieri potest«; Matrikula Ljubno: »4. Festum Udalrici. Ep: ex d. excursus ad S: Primum, missa celebrtur ad aram S. Udalrici p. ad S. Andreae v Bele vode, si ea non fuit in festo S. Urbani«.

62 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 180–183; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 66–68; Žakelj, *Zdrava Marija*, str. 837.

63 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 180–183; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 66–68.

64 Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi*, str. 802, 803; Kumer, *Le-pa si*, str. 246–252.

65 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 181–182; Žakelj, *Zdrava Marija*, str. 837.

še podobe, narejeno za Tomaža Hrena.⁶⁶ Nekdaj je v cerkvi visela še votivna slika z upodobitvijo kleččega vojaka pred cerkvijo. Ker je bila obnovljena že leta 1845, je verjetno nastala vsaj v 18. stoletju.⁶⁷

Tako so verniki iz vikariata Ljubno in župnije Mozirje v procesiji prišli prvo nedeljo po veliki noči, Mozirjani še v nedeljo po prazniku sv. Mohorja in Fortunata, ko so obhajali spomin na cerkveno posvetitev,⁶⁸ verniki iz župnije Gornji Grad pa v nedeljo po prazniku sv. Urha.⁶⁹ Mozirjanom so se na nedeljo po prazniku sv. Mohorja in Fortunata pridružili še verniki iz vikariata Motnik in župnije Vransko.⁷⁰ Verniki iz Tuhinjske doline so se tu ustavljali, ko so v procesiji vsake dve leti poromali na Uršljo goro. Na pot so se odpravili 8. avgusta in se ustavili pri tej cerkvi, nato pa odšli v Mozirje, od koder so se zvečer odpravili na Šmihel nad Mozirjem, kjer je bil romarski shod. Tam so prenočili, zjutraj pa so se odpravili proti Uršlji gori.⁷¹ Iz župnije Braslovče so v Kokarje poromali na petek pred Marijinim vnebovzetjem.⁷² Votivno oziroma zaobljubno procesijo pa so sem vodili tudi iz župnije Sv. Jurij pri Taboru, a podatek o dnevu se ni ohranil.⁷³

66 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 181–182; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 68. Napis je transkribiran v Rozman, *Slikarstvo*, str. 133, 134.

67 Kumer, *Lepa si*, str. 253.

68 Matrikula Ljubno: »Dominica in Albis p. in Kokarie«; Matrikula Mozirje: »Dominica in Albis peractio domi, insuper et processio ad Bma. Virginum Mariam in Kokarje Riezensis Parochiae«; Matrikula Mozirje: »Dominica i.ma post festum Ss: Hermagorae et Fortunati dedicatio ad Bmam Virginum Mariam in Kokarje Parochiae Riezensis, ac illiud Processio.«

69 Matrikula Gornji Grad: »Dominica post festum huius Patrocinium mane loco sacri Matutini Missa ad S. Maria Magdalena in oppido, quis ibi dedicatio vero ex tota Parochiae processio ad B.V. in Kokarje itam ut prima missa sit ad S. Martinum.«

70 Matrikula Motnik: »Dominica i.ma post festum S. Margarethae. NB: hoc festum semper incidit in festum SS: Hermagorae, et Fortunati, itur cum processione ad B.M.V. in Kokerie in Parochiam Rizenze«; Matrikula Motnik: »In Julio, Dominica post festum S. Margarethae sive post festum SS: Hermagorae et Fortunati, processio ad B.V.M. in Kokarie Parochiae Riezensis«; Matrikula Vransko: »Dominica prima post festum S. Margarethae. NB: hoc festum semper incidit in festum SS: Hermagorae, et Fortunati, itur cum processione ad B.V.M. in Kokerie in Parochiam Rizenze«; Matrikula Vransko: »Dom; proxima post festum SS. M.M. Herm. et Fort. processio ad B.V.M. in Kokarje ex offertorio solvitur.«

71 Matrikula Zgornji Tuhinj: »Abit hinc 8. Avg. hac die celebrat Sacerdos circa hora 10. ad B.V. in Kokarie prandet hui sunctibus in praperg seu Mosir. Ad vesperu introducitur populo processionaliter ad S: Michelem, ducit exhortare se cultu S. Angelorum, orat litaniae B.V.M. habet ibi caena sequi mane celebrat ist hic«; Kemperl, *Paglovčeva matrikula*, str. 93.

72 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

73 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

LENART PRI GORNJEM GRADU, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. LENARTA, ŽUPNIJA GORNJI GRAD

Cerkev stoji na pobočju Velikega Rogatca. Postavljena je bila vsaj na začetku 15. stoletja, saj je v arhivskih virih prvič omenjena leta 1426, na stenah pa so ohranjeni fragmenti poslikave iz prve polovice 15. stoletja. Stavba je bila s pomočjo starih zidov ponovno postavljena po letu 1895, ko jo je močno poškodoval plaz. Tudi notranja oprema je iz časa gradnje nove cerkve, torej s konca 19. stoletja.⁷⁴

Cerkev je opasana z verigo, kot je bila navada v alpskih predelih pri cerkvah s tem patrocinijem.⁷⁵ V prezbiteriju visi nekaj verig in okovov, ki so jih verjetno v zahvalo prinesli osvobojeni jetniki, saj je sv. Lenart tudi zavetnik ujetnikov in ubežnikov; prav tako so se mu priporočali za zdravje živine.⁷⁶

Vizitacijski zapisnik iz leta 1631 omenja tudi laično bratovščino.⁷⁷ V procesiji so k cerkvi prihajali verniki župnije Luče, in sicer na praznik sv. Janeza in Pavla,⁷⁸ vremenskih zavetnikov, ki jima je bil vsaj od leta 1631 posvečen stranski oltar.⁷⁹

NAZARJE, SAMOSTANSKA CERKEV MATERE BOŽJE (MARIJE NAZARET), ŽUPNIJA REČICA

Mogočna cerkev s samostanom stoji na hribčku nad sotočjem Savinje in Drete. Do nje so nekdanj vodile le stopnice, ki se pričnejo ob kapelici ob reki Dreti.

Cerkev v Nazarjah (https://kraji.eu/slovenija/nazarje_franciskanski_samostan/slo).

74 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 35, 36; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 155, 156; Höfler, *Srednjeveške freske*, str. 124.

75 Gugitz, *Österreichs Gnadenstätten*, str. 239.

76 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 236.

77 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 35.

78 NŠAL, ŠAL, VIZ 6; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 232.

79 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 35.

Cerkev v Nazarjah z gradom Vrbovec (Georg Matthaeus Vischer, *Topographia Ducatus Styriae* 1681).

Leta 1624 je na hribu, ki se je prej imenoval Gradišče, nad svojim dvorcem Vrbovec ljubljanski škof Tomaž Hren posvetil temeljni kamen za loretsko kapelo, kopijo nazareške hišice.⁸⁰ Iz Loreta si je priskrbel načrt in mere za kapelo v želji, da bi bila čim bolj podobna izvirniku, ki naj bi ga angeli prinesli čez morje v Loreto. To je storil v zahvalo, ker naj bi ga Mati Božja v mladosti rešila hude bolezni. Kapela, ki jo je pozidal ljubljanski stavbar Francesco Donino, je bila dokončana in opremljena do leta 1627, Hren pa jo je naslednje leto posvetil. Pri opremlitvi je finančno pomagal tudi cesar Ferdinand II. Za novo ustanovo je Hren pri papežu Urbanu VIII. pridobil popolni odpustek. Ljubljanski kipar Jurij Scarnos je leta 1625 izdelal Marijin kip, ki je bil natančen posnetek loretskega, ob tem pa upošteval navodila jezuitskega profesorja Vincentusa Amigona. To je bil prvi posnetek loretske kapele na naših tleh in tudi v evropskem okviru sodi med njene zgodnje kopije. Kapela je vzornica ter vzpodbuda za poznejše, ki so jih v 17. stoletju postavili na Slovenskem.⁸¹ Hrenov naslednik, škof Rinaldo Scarlichi, je leta 1631 hrib s cerkvico podaril frančiškanom bosanske province in jim dovolil zidavo samostana, ki je bila končana leta 1639. Zgodnjebaročno cerkev so dozidali do leta 1661, ko jo je z dvema oltarjema posvetil škof Oton Friderik grof Buchheim. Ta je

tudi plačal izdelavo obeh oltarjev.⁸² Cerkev z mogočno dvostolpno fasado je kar dvakrat upodobil Vischer v Topografiji štajerske dežele leta 1681.

Stavba pripada tipu dvoranske cerkve z notranjimi stenskim slopi, ki ustvarjajo kapele.⁸³ Namesto apside oziroma prezbiterija stoji loretska kapela, pred njo pa veliki oltar. Milostni kip je stal v niši vzhodne stene, pod njim pa je bila menza. Prostor so osvetljevali dragoceni viseči svečniki; enega izmed njih je leta 1629 podaril ljubljanski magistrat. Kapela je bila pozneje močno spremenjena, a ohranjen je še Hrenov grb z napisom nad severnim zunanjim vhom.⁸⁴ Fasado, ki se trikotniško zaključuje, obstopa par masivnih zvonikov. Prvotna oltarna oprema se ni ohranila. Že leta 1747 so namreč ugotavljali, da je dotrajana, zato so se odločili naročiti novo. Med letoma 1750 in 1753 je šest novih stranskih oltarjev (razen dveh kamnitih menz) v štukolustru izdelal štukater Jožef Göbhardt, slike zanje pa je naslikal ljubljanski slikar Valentin Metzinger (razen na Florijanovem oltarju, kjer je slika delo Janeza Potočnika). Za prva dva, posvečena sv. Jožefu in Vnebovzeti (pozneje sv. Petra Regalada), so denar

⁸⁰ Volčič, *Življenje*, str. 137.

⁸¹ Lavrič, *Vloga*, str. 147, 148.

⁸² Volčič, *Življenje*, str. 137; Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 246–257; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 68–83; Lavrič, *Vloga*, str. 126, 135, 142–148, 152, 176, 220. Cerkev je bila prvotno podružnica župnije Rečica, lokalija je bila ustanovljena leta 1789, župnija pa 1891 (Kovačič, *Zgodovina*, str. 346).

⁸³ Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 68, 69.

⁸⁴ Lavrič, *Vloga*, str. 146, 148.

Romarska podobica milostne podobe Loretske Marije, češćene v cerkvi v Nazarjah (hrani: Narodni muzej Slovenije).

prispevali okoliški bogati kmetje. Za izdelavo oltarja sv. Frančiška Asiškega, ki je pendant oltarju sv. Antona Padovanskega, je finančna sredstva priskrbel general Viljem grof Miglio, ki je plačal tudi izdelavo oltarja sv. Barbare. Njegov pendant pa je posvečen sv. Florijanu.⁸⁵

Milostni kip je bil torej Marijin kip, natančen posnetek Loretskega. Leta 1921, ko je kapelo prizadel požar, naj bi ga prenesli v vaško kapelico, nato se je sled za njim izgubila,⁸⁶ upodobljen pa je na številnih romarskih podobnicah. Posebnega češčenja je bila deležna tudi podoba sv. Antona Padovanskega,⁸⁷ a prvotna ni ohranjena, saj je sedanja slika šele iz leta 1751.⁸⁸

Škof Jožef Rabatta je leta 1673 v poročilu cesarju zapisal, da se pri cerkvi v trumah zbirajo

verniki iz Štajerske, Kranjske in Koroške.⁸⁹ Nazarški Mariji so se posebej priporočali v času kuge leta 1680. Tako so meščani Pliberka po zaobljubi v Nazarje prišli s procesijo in kuga je prenehala. Spomin na te dogodke kaže zaobljubna podoba iz leta 1715, ki visi pod pevskim korom. Poleg nje je nekdanj visela še votivna slika mariborskih meščanov iz leta 1681, ki se nanaša na kugo istega leta.⁹⁰

Zaradi številnih romarjev, ki so prihajali v Nazarje, so kmalu začeli tiskati romarske podobice. Na najstarejši je upodobljen Marijin kip, oblečen v plašč z dvema dragocenima kovanima pasovima, ki ga obstopata angela svečenosca. Ta bakrorez je verjetno nastal po letu 1661, saj na njem že vidimo sedanjo cerkev. Druga dva bakroreza za podobice sta nastala po letu 1747, saj so že vidne stopnice, postavljene tega leta, zgoraj pa oba kažeta milostno podobo, tako kot prvi bakrorez.⁹¹ Vsaj od leta 1706 je pri cerkvi delovala Škapulirska bratovščina.⁹²

V 18. stoletju so bili v Nazarjah največji shodi na praznik sv. Antona Padovanskega, 13. junija, ki mu je bil posvečen stranski oltar, na praznik Porcijunkule, 2. avgusta, ter na nedeljo po prazniku Marijinega rojstva, 8. septembra. 13. junija so v procesiji prišli solčavski in lučki župljani ter lahko prejeli odpustke. Pridružili so se jim tudi nekateri župljani mozirske župnije.⁹³ 2. avgusta so obhajali spomin cerkvene posvetitve; prišle so procesije iz župnij Luče, Solčava, Vransko in Motnik, verniki pa so prejeli odpustke.⁹⁴ Gotovo so ta dan prišli tudi verniki iz Mozirja, Trbovelj in Sv. Jurija ob Taboru, saj je v matrikulah teh župnij zabeleženo, da lahko na ta dan prejmejo odpustke.⁹⁵ V nedeljo po prazniku Marijinega rojstva so prišle procesije iz župnij Rečica, Gornji Grad, Mozirje in Motnik. V gornjegrajski matrikuli je ob tem omenjeno, da so pobožnosti izvajali

⁸⁹ Lavrič, *Vloga*, str. 148.

⁹⁰ Ker je po zaobljubi kuga prenehala, so meščani dali postaviti kužno znamenje in kapelo sv. Barbare na Kalvariji (Volčič, *Življenje*, str. 138; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 79, 80; Menaše, *Marija*, str. 140).

⁹¹ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 72–82.

⁹² Ambrožič, *Pregled*, str. 32.

⁹³ Matrikula Solčava: »13. S: Antony de Padua festum devotionis, solet condini p. ad B:V:M in Nazareth ...«; Matrikula Mozirje: »13. in festo S: Antonii de Padua devotio in Nazareth«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222.

⁹⁴ NŠAL, ŠAL, VIZ 6; Matrikula Vransko: »September, Dominica 1.ma post Nativitatem B.V. processio in Nazareth«; Matrikula Motnik: »In Septembri, Dominica prima post Nativitatem B.V. processio in Nazareth.«

⁹⁵ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223; NŠAL, ŠAL, VIZ 6; Matrikula Mozirje: »2. in festo Portiuncula Indulgentiae plenariae in Nazareth«; Matrikula Trbovlje: »2. portiuncula dedicatio missa domi, Indulg. in Nazareth«; Matrikula Sv. Jurij ob Taboru: »Augustus, 2. Portiuncula, Indulgentiae plenariae Nazarethi.«

⁸⁵ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 68–83.

⁸⁶ Lavrič, *Vloga*, str. 147.

⁸⁷ Gugitz, *Österreichs Gnadenstätten*, str. 213.

⁸⁸ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 68–83.

v spomin na osvoboditev Dunaja iz osmanskega obleganja.⁹⁶ Vsakih šest let okrog praznika Marije Snežne, 5. avgusta, se je tu ustavljala procesija župljanov Moravč, ko so romali na Uršljo goro.⁹⁷ Mozirska matrikula omenja, da so šli k maši v Nazarje tudi na dan sv. Mateja, 21. septembra, župljani Luč pa so prišli v procesiji.⁹⁸ Morda ta praznik odgovarja tretji septembrski nedelji, ko je bila leta 1662 cerkev posvečena.⁹⁹ Odpustke so lahko verniki prejeli tudi 4. oktobra, na praznik sv. Frančiška Asiškega, zato so v Nazarje s procesijo odšli verniki župnije Rečica.¹⁰⁰ Po mnenju Janeza Volčiča je to romarsko cerkev zasenčilo češčenje sv. Frančiška Ksaverja, ki se je začelo v bližnjem Radmirju leta 1715.¹⁰¹

NOVA ŠTIFTA/TIROSEK, PODRUŽNIČNA CERKEV DEVICE MARIJE–ZVEZDE, ŽUPNIJA GORNJI GRAD

Na mestu, kjer stoji cerkev, naj bi se leta 1557 prikazovali plameni, zato so tja začeli romati

ljudje in se priporočati Mariji za pomoč v raznih tegobah. Ljubljanski škof Peter Seebach ljudem sprva ni hotel dovoliti zidanja cerkve, dokler naj ne bi sam na istem mestu čudežno ozdravel. Začele so mu namreč otekati noge, in dokler ni poromal na tisti kraj, ni mogel niti hoditi. Bolezen ga je tako prisilila, da je ljudem dovolil zidati cerkev, leta 1580 pa se je obrnil še na papeža, da bi vernikom, ki obiskujejo ta kraj, podelil popolne odpustke. V pismu ni pozabil omeniti čudežev, ki naj bi se zgodili na tem mestu, in tega, da se pri cerkvi ob praznikih zbere tudi do 30.000 ljudi iz Štajerske, Kranjske, Koroške, Hrvaške ter Dalmacije.¹⁰² Tako so okrog leta 1560 sezidali cerkev v poznogotskem slogu. Avgustin Stegenšek je po starejših upodobitvah stavbe rekonstruiral tloris cerkve,¹⁰³ ki je zaradi položaja zvonika spominjala na skupino gorenjskih župnijskih cerkva (Kranj, Radovljica, Škofja Loka), le da je imela raven kasetiran strop. Na zunanjščini je bila poslikana s 15 prizori rožnega venca, v 17. stoletju pa je imela kar enajst oltarjev.¹⁰⁴ Gre za značilno štiftarsko cerkev, kakršnim so protestanti ostro nasprotovali. Kljub temu je čudeže in cerkev omenil Trubar, ki je moral priznati, da je cerkev kmalu postala zelo priljubljena – že avgusta 1561 se je pri njej zbralo na tisoče slovenskih kmetov in kmetic, prinašajoč bogate darove.¹⁰⁵ Po požaru leta 1850 so se odločili za novogradnjo. Nova cerkev, zgrajena po načrtih Johanna Schöbla, je bila posvečena leta 1854.¹⁰⁶ Prikazanje Marije zvezde in ognjev ter čudežno ozdravitev škofa Seebacha je na oboku ladje leta 1889 upodobil Tomaž Fantoni.¹⁰⁷ Od prvotne cerkve se je ohranila le kapela Božjega groba, ki jo je leta 1655 dal postaviti škof Buchheim. Danes stoji na hribčku za cerkvijo, prvotno je verjetno stala znotraj cerkve, predstavili pa so jo šele po požaru leta 1850.¹⁰⁸

Zelo številno obiskano romarsko cerkev sta za utrjevanje vere in pobožnosti dobro izkoristila škofa Tomaž Hren in Oton Friderik Buchheim. Hren je med letoma 1600 in 1613 sem redno ho-

96 Matrikula Rečica: »Domenica 1 post festum Nat. B.V. processio ad B. V. in nazareth«; Matrikula Gornji Grad: »Dom. Proxima post Nativitatem B.M.V. Processio ex devotione in Nazareth gratis officium proprium huius diei ob viennam ab obsidione«; Matrikula Mozirje: »Dominica infra 8.va Virginis Mariae Sacrum matutinum domi, deinde vero Processio in Nazareth«; Matrikula Motnik, 1704: »Dominica 1.ma post Nativitatem B.V. processio in Nazareth«.

97 Matrikula Moravče: »Augustus 5. B. V. M. ad nives, hac die impedita ibatur summo mane procesionaliter cum vexillis et eleemosina ad B. V. M. novi aedificij par. Oberburg. Capellanus paratus pro sermone, cuius erat concionari heri vesperi in ecclesiae, accipiebat de eleemosina pro se 48 xr. car. mon., unde discedebat abhinc pridie seu heri, id est 4ta augustus summo mane, ita ut ad M. V. B. persolvert sacrum, et hodie a meridie mature populus introduci posset. Item omni 6to anno circa hoc tempus et festum ibatur ad S. Ursulam in Styria, alio 6to anno vero ad montem Lusaria ad B. V. M. cum eleem. et domesticae ecc. parvis vexillis, quae portare tenebatur omnes aeditui filiales pro distributione temporis et loci. Hac occasione ibatur ad Novum Aedificium, ad S. Franc. Xav. et Nazarethum, sed tantum ad libitum. Cursor habebat de eleem. 15 libres, ad quam quilibet fundus contribuebat 4 xr. mon. Nota hic, quod omni tertio anno iretur ad unum ex his locis, ita ut ordo veniret post 6 annos ad unum locum. Eundo ad montem L., prima die celebrabat in Humez sine introductione, et vadebat illa die usque Lauffen, ubi vesperi ducebatur processio, altero die curabat ab alio celebrari, cui solvebatur introductione populi, dein vadebat in Tarsis, introducebatur processio, dein vadebant ad vesperum ad montem, ibi proc. et exhortatio, summo mane sacrum, et exhortatio.«

98 Matrikula Mozirje: »21. in festo S: Mathaei Apostoli et Evangelistae peractio domi, unum sacrum vero in Nazareth«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223.

99 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 16.

100 Matrikula Rečica: »Domenica 1 post festum Nat. B.V. processio ad B. V. in Nazareth«

101 Volčič, *Življenje*, str. 38.

102 Pismo škofa Seebacha papežu Piju IV. leta 1561 je prvi objavil in komentiral Ignac Orožen (Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II. 2., str. 68–73). Za začetek in razvoj romanj in romarske cerkve glej še: Volčič, *Življenje*, str. 139–142; Hoppe, *Des Österreichers Wallfahrtsorte*, str. 813, 814; Hajnšek, *Marijine božje poti*, str. 141–149; Žakelj, *Zdrava Marija*, str. 898–901; Žužek, *Marija zvezda*; Kemperl, *Božje poti Kamničanov*, str. 73–75. Leta 1774 je bila pri cerkvi ustanovljena duhovnija, župnija pa 1891.

103 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 107, 108.

104 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 108.

105 Menaše, *Marija*, str. 206.

106 Kemperl, *Načrti Johanna Schöbla*, str. 369–375.

107 Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo*, str. 62, 63, 114.

108 Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 64.

Romarska podobica Marije zvezde v Novi Štifi, ki kaže tudi prizore začetka nastanka cerkve in romanj (hrani: Semeniška knjižnica; vir: Kemperl, Božje poti Kamničanov, str. 78).

dil ob največjih romarskih shodih, ki so bili 5. in 15. avgusta ter 8. septembra. Ob tem je pridigal, z romarji noč prečul v molitvi in petju, podnevi pa je maševal ter birmoval, pogosto tudi do 1000 ljudi.¹⁰⁹ V tistem času je bil 5. avgusta največji romarski shod vernikov iz Kranjske, 15. avgusta pa so prihajali romarji iz okolice Maribora, Koroške, Kranjske, Hrvaške, okolice Mure ter celo iz Primorja. Shodov se je udeležilo tudi do 13.000 ljudi.¹¹⁰ Škof Tomaž Hren je za cerkev večkrat naročil liturgično posodje.¹¹¹ Poleg tega je začel sestavljati pesmarico z Marijinimi pesmimi, prirejeno za uporabo prav v tej cerkvi, a do izdaje ni nikoli prišlo.¹¹² Staro pesem o nastanku te romarske cerkve pa je zapisal Matevž Ravnikar že pred letom 1838.¹¹³

¹⁰⁹ Lavrič, *Vloga*, str. 27, 97; Benedik, Iz protokolov, str. 22–24. Leta 1620, ko se škof Hren ni mogel udeležiti pobožnosti na praznik Marijinega rojstva, je v pismu prosil župnika v Škalah, naj ga nadomešča, vernikom pa pove, da bo prišel na praznik sv. Mihaela in vse nadomestil (Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II. 2., str. 74).

¹¹⁰ Benedik, Iz protokolov, str. 22–24; Lavrič, *Vloga*, str. 121.

¹¹¹ Lavrič, *Vloga*, str. 58.

¹¹² Hajnšek, *Marijine božje poti*, str. 148.

¹¹³ Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi*, str. 233, 234.

Prvotno kapelo, prizore iz začetkov romanj in milostno podobo Marije zvezde (sedeča Marija kraljica z Jezuškom na levem kolenu je prikazana v osmerokraki zvezdi) kaže Klauberjeva romarska podobica, natisnjena okrog sredine 18. stoletja. Na njej vidimo tudi množico vernikov, ki prosijo za pomoč, ter votivne darove, obešene na zunanjo steno kapele. V 18. stoletju so bile natisnjene tudi druge podobice, ki kažejo sedečo Marijo kraljico z Jezuškom v osmerokraki zvezdi.¹¹⁴

Glede na ohranjene podobice se zdi, da so verniki sprva častili podobo sedeče Marije z Jezusom, obdane z zvezdo, ki sicer danes v cerkvi ni prisotna. Ohranjen pa je Marijin kip, ki bi po mnenju Emilijana Cevca, glede na slogovne značilnosti, lahko nastal že sredi 16. stoletja.¹¹⁵ Čeprav ni neposrednih dokazov, da gre za prvotni milostni kip, njegova starost vsaj kaže na to možnost. Menaše ga uvršča v tip Marije kot Apokaliptične žene, saj Marija stoji na polmesecu, kar bi v tistem času, ko je bil protestantizem na vrhuncu, lahko pomenilo protestante.¹¹⁶ Vizitator je leta 1652 v tedaj novem glavnem oltarju poleg stranskih kipov videl dve z upodobitvama Marije Vnebovzete in Marije, ki tepta zmaja. Najvišje mesto na oltarju je zasedal star kamnit kip s prejšnjega oltarja. Vizitator sicer ni navedel, koga ali kaj je predstavljal, omenil pa je, da sta bila poleg njega angela. V naslednji vizitaciji iz leta 1668 je

Cerkev Device Marije v Novi Štifi (https://bs.wikipedia.org/wiki/Nova_%C5%Aotifta_%28Gornji_Grad%29)

¹¹⁴ Zbirka podobic v Gornjem Gradu.

¹¹⁵ Cevc, *Kiparstvo*, str. 67.

¹¹⁶ Menaše, *Marija*, str. 38, 96.

Marija Apokaliptična žena, Nova Štifta (Umetnost na Slovenskem: Od prazgodovine do danes (ur. Irena Trenc-Frelih), Ljubljana 1998, str. 142).

na oltarju omenjena skupina Rožnovenske Matere Božje s sv. Dominikom in Sv. Katarino Siensko. Ob tem ni jasno, ali gre za isti oltar ali morda za novega. Oltarju je bila pridružena tudi rožnovenska bratovščina.¹¹⁷ Iz cerkve morda izvira oltar, ki je posvečen sv. Florijanu in stoji v kapeli cerkve sv. Florijana (prej sv. Primoža in Felicijana), ki je postavljena na vzpetini nad Gornjim Gradom. Oltar, ki je bil po naročilu ljubljanskega škofa Jožefa grofa Rabatte (grb na oltarju) izdelan okrog leta 1670, je bil namreč prvotno gotovo posvečen Rožnovenski Materi Božji. Okrog osrednje niše so namreč nameščeni reliefni medaljoni petnajstih skrivnosti rožnega venca, v stranskih nišah pa staja kipa sv. Dominika in sv. Katarine Sienske. Kip sv. Florijana v osrednji niši je nastal šele ok. 1770.¹¹⁸ Ignaz Orožen je zapisal, da so romarji obiskovali tudi vodni izvir, ki je tekel v bližini cerkve ob pešpoti na Črnivec. Nad njim je stala kapelica, ki jo je Hren posvetil leta 1617.¹¹⁹

Verniki iz Kranjske so v Novo Štifo prihajali že pred največjimi romarskimi shodi. Tako so se verniki iz celotne Tuhinjske doline v procesiji odpravili že prvo nedeljo po veliki noči. Na pot so šli ob petih zjutraj. V Novi Štifi je imel vikar mašo in še isti dan so se vrnili domov.¹²⁰ Verniki kamniške župnije so v procesiji prišli na četrto nedeljo po veliki noči,¹²¹ verniki iz obsežne župnije Šentvid pri Ljubljani drugo nedeljo po binkošti, in sicer vsako tretje leto, saj so vmes hodili na Ljubno na Gorenjskem in k Sv. Primožu nad Kamnikom,¹²² verniki cerkljanske župnije pa tretjo nedeljo po binkošti.¹²³

Na praznik Marije Snežne, 5. avgusta, oziroma že dan prej, so prišle procesije iz župnij Braslovče,¹²⁴ Prebold,¹²⁵ Vransko,¹²⁶ Sv. Jurij ob

¹¹⁷ Menaše, *Marija*, str. 101; Lavrič, *Ljubljanska škofija*, str. 70.

¹¹⁸ Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 15, 179; Kemperl, *Podružnični cerkev sv. Florijana*, str. 38.

¹¹⁹ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 76; Hoppe, *Des Österreichers Wallfahrtsorte*, str. 814.

¹²⁰ Kemperl, *Paglovčeva matrikula*, str. 89, 90.

¹²¹ Matrikula Kamnik: »April 2do, Quando hoc festum cadit in Dom. 4ta post pascha qua solet nostra Processio ire ad Mariam in Neüstift; Dom. 4ta post Pascha institutor Processio totius nostrae Steinensis Parochiae ad B.V. in Neüstift. Pridie vadunt Neüllensis cum vexillis ad S. Franciscum Xaverium per Viam autem habent privatam Missam ad B.V. in Neüstift hora II ...«

¹²² NŠAL, ŠAL, VIZ 6, 29; Drobci iz zgodovine župnije, str. 39.

¹²³ Matrikula Cerklje: »Domenica tertia post Pentecostem Processio ad novas aedes B.M.V. in Styria«.

¹²⁴ NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

¹²⁵ Matrikula Prebold: »Augustus 5. F. B.V.M. ad Nives, processio ad novum aedifitium sub Oberburg«.

¹²⁶ Matrikula Vransko: »Augustus 5. huius festum B.V. ad Nives, et S. Osbaldi festum devot: processio in Neustift«.

Taboru,¹²⁷ Motnik,¹²⁸ Dolsko,¹²⁹ Krašnja,¹³⁰ Komenda,¹³¹ Cerklje,¹³² Mengeš,¹³³ Moravče¹³⁴ in Vodice.¹³⁵ Komendska in moravska župnija sta prihajali vsako leto, iz Cerklj so prišli vsako tretje leto, saj so vmes hodili v Velesovo in na Blejski otok, iz Vodice so izmenično hodili na Blejski otok, iz Mengša vsako tretje leto, saj so vmes hodili v Crngrob in na Šmarno goro. Iz Moravč pa so vsako leto procesijo podaljšali še do Uršlje gore. Prihajale so tudi nočne procesije iz župnij Dob pri Domžalah,¹³⁶ Preddvor, ko so se vračali iz Rad-

mirja,¹³⁷ in Vače,¹³⁸ a ni zabeleženo, na kateri dan so potekale. Preddvorska procesija je bila vsaki dve leti, na poti so se ustavili še pri Sv. Primožu nad Kamnikom. Drug velik shod je bil na praznik Marijinega vnebovzeta 15. avgusta. Tedaj so prišle procesije iz Svibnega, Dobovca in Zagorja ob Savi. Verniki so bili na poti kar tri dni, saj so se prvi dan, 13. avgusta, ustavili na Čemšeniku, zvečer so prišli v Radmirje, kjer so imeli večernice, 14. in 15. pa so preživeli v Novi Štifti.¹³⁹ Verniki iz Zagorja so se ob tem Mariji priporočali zlasti za odvrnitev požarov, pozebe in žitne rje.¹⁴⁰ Župniji Stara Loka in Selca sta vsakih sedem let v Novo Štifo organizirali procesiji okrog praznika sv. Jerneja, 24. avgusta. Procesija iz Selca, ki je bila na poti pet dni, je v četrtek zjutraj prišla v Huje pri Kranju, zvečer na Sv. Primož nad Kamnikom, v petek zvečer so imeli mašo v Novi Štifti, v soboto so se vračali in imeli zvečer mašo na Šmarni gori, v nedeljo zjutraj pa v Crngrobu.¹⁴¹ Župljani Stare Loke so se prvi dan ustavili v župnijskih cerkvah v Komendi in Kamniku, zvečer pa prišli do Nove Štife. Naslednji dan so imeli mašo v Radmirju v cerkvi sv. Frančiška Ksaverja, ob povratku pa so se ustavili na Sv. Primožu, kjer so imeli večernice.¹⁴² Župnije Ljubno, Mozirje, Solčava, Luče, Rečica, Trbovlje, Črna na Koroškem, Šentanel, Stari trg

127 Matrikula Sv. Jurij ob Taboru: »Augustus 5. Dedicatio B.V.M. ad Nives item Oswaldi Regis et M. utrumque festum devotionis, processio ad B.V.M. novi aedificii, solutionem contribuunt parochiani«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6, 7.

128 Matrikula Motnik: »In Augusto, 5. hujus Festum B.V.M. ad Nives et S: Oswaldi Devotionis processio in Naistift«.

129 Matrikula Dolsko: »Augustus, 5. S. Osvaldi seu B.M.V: ad Nives, itur pridie processionaliter ad novum aedificium in Styriam«.

130 NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Leta 1772 so spremenili datum te procesije in so od tedaj hodili na dan sv. Lovrenca (NŠAL, ŠAL, VIZ 7).

131 Matrikula Komenda: »5. Festum M.V.M. ad Nives, ... illa die itur cum processione ad novos aedes«.

132 Matrikula Cerklje: »5. 8. festum devotionis B. M. V. ad nives pridie itur cum vexillis ad ecclesiam B. V. M. in Michelstätten, ad Lacum (1739), vel ad novum aedificium in Styria (1740)«.

133 Matrikula Mengeš: »Augustus 5. dedicatio B. V. M. ad nives itur pridie 1mo ad B. V. M. in Neustift, 2do in Ehrengruben, et 3^{io} anno ad B. V. M. in Gross Kallenberg«.

134 Matrikula Moravče: »Augustus 5. B. V. M. ad nives, hac die impedita ibatur summo mane processionaliter cum vexillis et eleemosina ad B. V. M. novi aedificij par. Oberburg. Capellanus paratus pro sermone, cuius erat concionari heri vesperi in ecclesiae, accipiebat de eleemosina pro se 48 xr. car. mon., unde discedebat abhinc pridie seu heri, id est 4ta augustus summo mane, ita ut ad M. V. B. persolveret sacrum, et hodie a meridie mature populus introduci posset. Item omni 6to anno circa hoc tempus et festum ibatur ad S. Ursulam in Styria, alio 6to anno vero ad montem Lusaria ad B. V. M. cum eleemosina et domesticae ecclesiae parvis vexillis, quae portare tenebatur omnes aeditui filiales pro distributione temporis et loci. Hac occasione ibatur ad Novum Aedificium, ad S. Franc. Xav. et Nazarethum, sed tantum ad libitum. Cursor habebat de elem. 15 libras, ad quam quilibet fundus contributebat 4 xr. mon. Nota hic, quod omni tertio anno iretur ad unum ex his locis, ita ut ordo veniret post 6 annos ad unum locum. Eundo ad montem L., prima die celebrabat in Humez sine introductione, et vadebat illa die usque Lauffen, ubi vesperi ducebatur processio, altero die curabat ab alio celebrari, cui solvebatur introductione populi, dein vadebat in Tarsis, introducebatur processio, dein vadebant ad vesperum ad montem, ibi proc. et exhortatio, summo mane sacrum, et exhortatio«.

135 Matrikula Vodice: »5ta augustus dedicatio sancta Maria ad nives, processiones ad B. M. V. in Styria et altero anno ad B. M. V. in Lacu omittatur, sed fiat quotannis hoc die ad B. M. V. sub Schenkenthurn, ibique tota peractio ...«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Vodiški verniki so morali do leta 1772 procesijo opustiti in so jo vodili le do bližnje cerkve v Sinkovem turnu.

136 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

137 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

138 Volčjak, *Vizitacijski zapisniki*, str. 178.

139 Matrikula Svibno: »Augustus 13ta itur processionaliter in Neystift in Styriam, missa tantum in Zhsemshenik sine introductione. Vesperi processio ad S. Xaverium non matriculata. ... 14ta Saturni cooperator Oberburgum ad residentiam, ut ibi introducatur populus /ubi ei pecunia ab aedituo extruditur:/ missam habeat per d.num alumnus, si ille celebraverit ... Cooperatori dantur de processione in Neystift 2 fl., ad eos in toto cum missa ad S: Xaverium complicata 2 fl. 58 x., aedituo de toto 41 fl., aeditus localis, ubi processio inducitur 7 fl., si non uti in Zhsemshenik. Sagorje fl. 3 x. reliquarum missarum complicatio per viam est libera. 15ta festum de praecepto assumptionis M. Virginis in Neystift, prima missa cooperatori Scharffenburgensis, altera divina peractio domi«; Matrikula Dobovec: »In Augusto, 15. Assumpt. B.M.V. processio loco neustift ad B.M.V.«; Dolinar, *Romanja*, str. 34, 35.

140 Orožen, *Zgodovina Zagorja ob Savi*, str. 262.

141 Matrikula Selca: »Augustus 24. NB: Omni septennio processio ad neoerectam domum B. M. V. Oberburgi, idem Knovi Stiffti, fieri solet. Anno 1737 exiit processio ad praefatam domum B. M. V. Die jovis mane ad ecclesiam S. Josephi na Hudim prope Crainburgum, vesperi ad S. Primum Stain. Die veneris vesperi in neoerecta domo. Die sabbatho vesperi Kallenberg, die pentecostes mane in Ehrengruben«.

142 Matrikula Stara Loka: »Circa festum s. Bartholomaei est omni septennio processio votiva ad Beatam in Neustift in Styria ... alterum Dnus. Cooperatur ad S. Xaverium Oberburgi, hora circiter 8.va Abhinc itur ad S. Primum supra Camnicium, seu Lythopolim, ubi vesperi dicta a d(omi)no coooperatore ...«; Štukl, *Knjiga hiš*, str. 109.

Cerkev sv. Jakoba v Okonini
(<https://www.ljubno.si/objava/77573>).

pri Slovenj Gradcu in Razbor pri Slovenj Gradcu so vodile sem procesije na praznik Marijinega rojstva, 8. septembra, oziroma mali šmaren.¹⁴³ Župnija Mozirje je sem vodila zaobljubno procesijo še 1. julija, in sicer za odvrnitev toče in drugih nesreč.¹⁴⁴ Verniki Tuhinjske doline so se od leta 1719 pri Novi Štifti ustavili še 12. julija, na god sv. Mohorja in Fortunata, zavetnika takratne goriške nadškofije in dežele Kranjske, zato so ga na Kranjskem praznovali kot zapovedanega. Dan prej so šli v procesiji k sv. Frančišku Ksaverju v Radmirje, na poti pa so imeli mašo in litanije Matere Božje pri tej cerkvi. Naslednji dan so se udeležili maše v Gornjem Gradu, saj je bila tu cerkev posvečena tema svetnikoma. Ker je bila nočna, so morali to procesijo leta 1753 ukiniti.¹⁴⁵

OKONINA, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. JAKOBA APOSTOLA, ŽUPNIJA REČICA¹⁴⁶

Na osnovi srednjeveške predhodnice, prvič omenjene leta 1426, so sedanjo cerkev začeli graditi leta 1722, potem ko je rečiški kaplan Jurij Schnaller začel gojiti kult sv. Ignacija Loyolskega. Najprej so stari cerkvi prizidali kapelo sv. Ignacija Loyolskega, leta 1723 so postavili še kapelo sv. Janeza Nepomuka, potem pa so se odločili za prezidavo celotne cerkve. Tako so do leta 1730 prezidali prezbiterij, leta 1731 pa še zvonik ter podaljšali in obokali ladjo. Stavba je zelo slikovita. Je namreč kombinacija longitudinalnega in centralnega tipa, saj se ladja na zahodu izteka v trilst dveh stranskih kapel in prezbiterij, ki so kvadratnega tlorisa s porezanimi vogali in pokriti s kupolami, vrh katerih so svetlobnice s čebulastimi strehami. Centralni značaj bi bil še toliko bolj poudarjen, če bi bila uresničena načrtovana četrta, velika kupola nad ladjo. Trojico kupol dopolnjuje višji zvonik, pokrit s čebulasto-latarnasto streho.¹⁴⁷

Glavni oltar z vibastimi stebri in akantovski mi krili je nastal ok. leta 1730. Kvalitetnejša sta poznobaročna oltarja v kapelah iz leta 1722 oziroma 1723. Pripisana sta slovenjgraškemu kiparju Jožefu Stanerju.¹⁴⁸ V niši desnega oltarja je slika Zamaknjenje sv. Ignacija Loyolskega, kvalitetno delo na Dunaju rojenega slikarja Johanna Lucasa

¹⁴³ Matrikula Trbovlje: »September, 7. vigilia Nativitatis B.V.M. p. ad B.V.M. in Neystift«; Matrikula Ljubno: »Nativitatis B.V. Mariae de p., p. ad novum aedificium«; Matrikula Solčava: »8. Nativitas B.V.M. processio in Neystift olim solvebatur 36. modo tantum 30x ...«; Matrikula Mozirje: »September 7. in vigilia Nativitatis B. Virginis Mariae fit processio ad B.ma Virginem Mariam in Neustift«; Matrikula Rečica: »8. septembris esta Nativitatis B. M: Virge processio ad novum aedificium in Oberburg«; Matrikula Črna na Koroškem: »september, 8. Nativitas B. Mariae Virginiae processio in Neustift, altera missa ad S. Jodocum«; Matrikula Razbor: »September 8.va: Nativitatis B:M:V: festum de praecepto processio ad novas aedes in Oberburg pro qua secunda colligitur«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6, VIZ 7. Nekatere od teh procesij so prišle že dan prej in verniki so tam prenočili, zato so jih morali do leta 1772 opustiti.

¹⁴⁴ Matrikula Mozirje: »Julius. Die 1.ma huju jejunium ex voto et Processio ad B. Virginem Mariam in Neustift pro avertendo grandine, et aliis infortuniis«.

¹⁴⁵ Kemperl, Paglovčeva matrikula, str. 92.

¹⁴⁶ Do leta 1787 je spadala pod župnijo Rečica (Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 117), danes pa pod župnijo Radmirje.

¹⁴⁷ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 117–120; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 52–55; Kemperl, *Podružnična cerkev sv. Jakoba*, str. 106–109.

¹⁴⁸ Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 87, 88, 233.

Krackerja iz leta 1744, v niši levega pa slika sv. Janeza Nepomuka neznanega slikarja.¹⁴⁹

Kaplana Schnallerja je k češčenju sv. Ignacija Loyolskega in sv. Janeza Nepomuka verjetno spodbudilo Stržinarjevo češčenje sv. Frančiška Ksaverja v bližnjem Radmirju. Ignacij Loyolski, ustanovitelj jezuitskega reda, in jezuit Frančišek Ksaver sta bila skupaj kanonizirana leta 1622, Janez Nepomuk pa je bil tedaj nov svetnik, saj ga je papež za blaženega razglasil leta 1721, za svetnika pa 1729. Tega leta je Schnaller ustanovil tudi bratovščino, imenovano po vseh treh okoninskih svetnikih.¹⁵⁰

A okoninska cerkev nikoli ni dosegla slave sosednje cerkve v Radmirju oziroma se kot romarska sploh ni uveljavila. K njej sta v 18. stoletju peljali procesiji le župniji Ljubno in Razbor pri Slovenj Gradcu. Prva je prišla na praznik sv. Jakoba,¹⁵¹ druga pa na binkoštni ponedeljek, a njen glavni cilj je bila cerkev v Radmirju.¹⁵²

RADEGUNDA/V GOLTEH, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. RADEGUNDE, ŽUPNIJA MOZIRJE

Na mestu današnje cerkve oziroma v njeni bližini je stala srednjeveška cerkev sv. Vida, ki je bila po ljudskem izročilu povezana z gradom. Na začetku 17. stoletja so v njej postavili stranski oltar sv. Radegunde, ob katerem se je razvilo močno ljudsko češčenje.¹⁵³

Najverjetneje so verniki častili relikvije sv. Radegunde, saj je leta 1655 mozirski vikar ljubljanskega generalnega vikarja Filipa Terpina prosil za lepo šatuljo, kamor bi jih pospravil. Šatuljo s koščicami je I. Orožen leta 1877 še videl v niši cerkve, a poleg njih ni našel potrdila o avtentičnosti.¹⁵⁴ Postopoma je svetnica postala tako priljubljena, da so do leta 1690 cerkvi spremenili patrocinij, saj se tega leta v virih prvič omenja sedanji patrocinij. Leta 1641 so verniki že lahko prejeli odpustke.¹⁵⁵

Leta 1895 je potres stavbo tako poškodoval, da so jo podrli in do 1898 sezidali novo po načrtih Vincenca Greina iz Vojnika. Tudi vsa oprema je iz časa po postavitvi nove cerkve, torej s konca 19. stoletja.¹⁵⁶ Stegenšek je leta 1905 v cerkvi še našel

preprosto podobico s podobo sv. Radegunde, ki je bila natisnjena pred letom 1788.¹⁵⁷ V 18. stoletju so k cerkvi v procesiji prihajali verniki župnije Rečica, in sicer 15. junija, na praznik sv. Vida.¹⁵⁸

RADMIRJE (STRAŽE), PODRUŽNIČNA CERKEV SV. FRANČIŠKA KSAVERJA, ŽUPNIJA GORNJI GRAD

Nekdaj po vsej Evropi sloveča romarska cerkev stoji na hribčku nad cesto, ki vodi iz Gornjega Grada v Ljubno ob Savinji. S prezbiterijem je obrnjena proti zahodu, tako da je s ceste že od daleč vidna glavna fasada z zvonikom. Na njenem mestu je stala preprosta podružnična cerkev sv. Barbare, ki so jo na svetničin god obiskovale procesije iz bližnjih župnij. Orožen je domneval, da je bila zgrajena po sredini 15. stoletja v času kake kuge, saj je sv. Barbara zavetnica v poslednji uri.¹⁵⁹ V času velike lakote in kuge leta 1715 pa so začeli v njej častiti sliko umirajočega sv. Frančiška Ksaverja. Ta svetnik namreč goduje le en dan pred sv. Barbaro. Pobudnik kulta je bil gornjegrajski župnik in dekan Ahacij Stržinar (1676–1741), ki je po študiju na Dunaju najprej služboval kot kaplan pri Sv. Petru v Ljubljani, kjer je vikar Janez Krstnik Škerpin po jezuitskem zgledu uspešno uveljavljal marijanske pobožnosti. Takoj ko je Stržinar nastopil službo v Gornjem Gradu (leta 1713), je začel pod vtisom Škerpinovega dela in pod vplivom jezuitskega čaščenja sv. Frančiška Ksaverja načrtovati novo romarsko središče.¹⁶⁰ Leta 1713 oziroma 1715 je pri ljubljanskem slikarju Janezu Mihaelu Reinwaldtu naročil sliko tega jezuitskega svetnika.¹⁶¹ Slikar se je zgledoval po znameniti sliki Smrt sv. Frančiška Ksaverja, ki jo je za svetnikov oltar v rimski jezuitski cerkvi Il Gesù leta 1679 naslikal Carlo Maratta. Sliko je Stržinar v cerkvi izpostavil 2. decembra 1715, leta 1717 pa so jo postavili v oltar v za to posebej sezidani kapeli, ki jo je poslikal Reinwaldt. Ker so se po izpostavitvi slike uslišanja kar vrstila, darovi pa so naraščali, so na mestu stare cerkve med letoma 1721 in 1725 sezidali novo cerkev, ki so jo leta 1728 posvetili sv. Frančišku Ksaverju. Gre za kakovostno visokobaročno stavbo, delo neznanega mojstra, ki je glede na slogovne značilnosti verjetno deloval

149 Cevc, *Dela*, str. 26–29.

150 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 56, 57.

151 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

152 Matrikula Razbor pri Slovenj Gradcu: »Die Iuna Pentecostes sacrum media 8.va qua finita processio ad S. Joannem Nepomucenum in Konina dein processio ad S. Xaverium.«

153 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 240, 241; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 100.

154 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 242.

155 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 100.

156 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 240–243;

Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 100–103; Kemperl, *Podružnična cerkev sv. Radegunde*, str. 148–150.

157 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 102.

158 Matrikula Rečica: »15. est festum sanctorum Viti, Modesti et Crescentiae Mart. Processio ad S: Radigundem in prasper«.

159 Orožen, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 84.

160 Kemperl in Vidmar, *Barok na Slovenskem*, str. 153–158 in tam citirana literatura.

161 Za čas nastanka slike sicer velja leto 1715, a po ustnem zagotovitvi nekdanjega radmirskega župnika so ob zadnjih restavratskih posegih na sliki odkrili letnico 1713.

na Kranjskem. Cerkev je dvopolna, za tempeljsko fasado z zvonikom sta na obeh straneh romarski lopi. Očitno je kot vzor za zasnovo služila romarska cerkev sv. Trojice nad Vrhniko. Tudi mnogi opremljevalci cerkve so prišli iz Ljubljane oziroma iz Kranjske. Kipar Francesco Rottman je sodeloval pri postavitvi mogočnega velikega oltarja, vendar je med letoma 1764 in 1766 izdelal le kamnit podstavek in menzo z marmornim kipom mrtvega svetnika. Denar za postavitev tega oltarja je v šestdesetih letih jezuit Silvester Herenderer zbiral na Dunaju, kjer je kupil načrt zanj, a so dela zastala. Sedanji nastavek s klasicističnim okrasjem je šele leta 1801 izdelal kipar Janez Stimmer iz Kranja, pozlatil pa ga je Leopold Layer. Najboljša in najdragocenejša kosa cerkvene opreme sta rokokojski tabernakelj in okvir za Reinwalldtovo milostno sliko. Tabernakelj, obit s pozlačeno in posrebreno pločevino, je bil izdelan leta 1767 na Dunaju. Dve leti pozneje je nastal pozlačen srebrn okvir. Plemiški grb dokazuje, da so ga plačali grofje Leslie, ki so bili tedaj lastniki gospostva Gornji Ptuj. Morda je denar volil že Viljem grof Leslie, ljubljanski knezoškof med letoma 1718 in 1727, ki je tudi posvetil temeljni kamen za novo cerkev. V cerkvi stojita še oltarja Brezmadežne in sv. Ane, ki sta nastala kmalu po dograditvi cerkve, oltarja v kapelah, posvečena sv. Barbari in Angelu

Cerkev sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju (Straže)
(foto: Marjan Smerke).

varuhu, pa sta bila izdelana šele okrog leta 1800, najverjetneje v Stimmerjevi delavnici. Angelov oltar je bil prvotno posvečen devetim angelskim korom. Te so namreč tedaj simbolično povezovali z devetdnevno pobožnostjo v čast sv. Frančiška Ksaverja, ki jo je prav tako vpeljal Stržinar. Po stenah prezbiterija in ladje visijo velike slike iz časa okoli leta 1736, ki prikazujejo čudeže ob radmirski čudodelni sliki.¹⁶²

Glavni predmet češčenja v cerkvi je bila torej slika *Smrt sv. Frančiška Ksaverja*. V odprti kolibi na pogrnenem plašču leži svetnik z upadlim obrazom. Skozi poškodovano streho nanj sije močan snop svetlobe. V ozadju se na morju ziblje jadrnica, za njo je videti mesto na skalnem otoku, nad katerim besni nevihta. Slika je bila prvotno umeščena v oltarni nastavek, ki ga je sestavljal mogočen okvir iz akantovja. Držala sta ga kipa dveh temnopoltih domorodcev. Pod sliko je bila nameščena zastekljena skrinjica z relikvijami, poleg nje pa na svili odtisnjena podoba svetnikove desnice. Pod njo oziroma nad tabernakljem je

Janez Mihael Reinwaldt, *Smrt sv. Frančiška Ksaverja* v glavnem oltarju cerkve v Radmirju (foto: Marjan Smerke).

¹⁶² Kemperl in Vidmar, *Barok na Slovenskem*, str. 153–158 in tam citirana literatura.

Upodobitev Frančiškovih čudežev na steni ladje radmirske cerkve (foto: Marjan Smerke).

visela podoba Marijinega poprsja, ki je bila mor-da kopija t. i. Marije z nagnjeno glavo, kar lahko sklepamo po drži glave. V menzi je bil kip leže-čega svetnika. Košček svile s podobo roke se je dotaknil roke sv. Frančiška Ksaverja, shranjene v matični jezuitski cerkvi v Rimu.¹⁶³ Pozneje, v letih 1737 in 1739, so cerkvi podarili še druge relikvije. Leta 1729 je Stržinar od papeža Benedikta XIII. za cerkev prejel tudi odpustke. Že istega leta je izdal slovensko pesmarico, v kateri so zbrane pesmi, ki so jih romarji morali peti za prejem odpustkov, naslednje leto pa je izdal slovensko knjižico o od-pustkih, ki so jih lahko verniki prejeli za molitve ob križevem potu.¹⁶⁴

Ta španski jezuitski svetnik, ki je misijonaril v Indiji, Indoneziji in na Japonskem, je bil tak-rat za ljudi razmeroma nov, saj so ga kanonizirali šele leta 1622. Pri nas so ga začeli okrog sredine 17. stoletja prvi častiti ljubljanski jezuiti. Bil je priljubljen priprošnjik za srečno zadnjo uro in odvrnitev kužne nevarnosti. Slovenska pesem iz leta 1752 ga imenuje rešitelja grešnih duš, pomiri-telja viharjev, uničevalca škodljivih črvov in gose-nic ter ozdravitelja bolne živine. Ista pesem poje, da so začeli na svetnikovo besedo mutci govoriti, kruljavi hoditi, slepi gledati, gluhi poslušati ter ga prositi, naj blagoslovi duše in telesa, vinske gore in žitna polja ter naj jim pomaga v nebo.¹⁶⁵

Slava radmirske cerkve je daleč presegala meje vojvodine Štajerske, saj je kmalu prerasla v najpomembnejše svetišče sv. Frančiška Ksaverja v celotni Habsburški monarhiji.¹⁶⁶ K priljubljenosti romarske poti so poleg številnih podob, ¹⁶⁷ ki so

jih prejeli romarji, gotovo pripomogle Stržinarje-ve tiskane publikacije z opisom milostne podobe, kraja in čudežnih uslišanj, ki so med letoma 1729 in 1758 izšle v Gradcu, Pragi, Trnavi, Benetkah, Linzu in na Dunaju v nemškem, italijanskem, francoskem in latinskem jeziku.¹⁶⁸ Stržinar se je namreč po letu 1733 popolnoma posvetil razvoju romarskega središča, tako da je opustil službo v Gornjem Gradu. Leta 1735 je organiziral jezuit-ski misijon, zato se je v osmih dneh v Radmirju zvrstilo kar 25.000 romarjev.¹⁶⁹ Leta 1741 je cerkev obiskalo približno 25.000 romarjev, največ pa jih je prišlo leta 1746, kar 70.000, saj je bil to leto maja spet misijon. Stržinar v knjižici omenja, da so v Radmirje posebej radi zahajali prebivalci Gradca. Leta 1739 naj bi jih na praznik sv. Mateja prišlo kar 36 kočij oziroma vozov. Največ romarjev je prišlo v Radmirje okrog binkošti.¹⁷⁰ Poleg tega je okrog leta 1730 zaživela bratovščina sv. Frančiška Ksa-verja, v katero je bilo vpisanih veliko plemičev in knezov.¹⁷¹

V zakristiji še danes hranijo zbirko darov, zlas-ti mašnih ornatov in liturgičnega posodja, ki jih je cerkev prejela ob zaobljubah in donacijah pri-padnikov evropskih vladarskih in plemiških dru-žin. Med darovalci izstopajo ženske iz kroga hab-sburške cesarske hiše, zlasti cesarica Marija Tere-zija in poljska kraljica Marija Jožefa Avstrijska s hčerkama Marijo Amalijo Saško in Marijo Jožefo Saško. Raznolikost in bogastvo daril nakazujeta simbolno tekmovanje v naklonjenosti tej cerkvi. Marija Jožefa Saška, hči poljskega kralja Avgusta III. in mati francoskega kralja Ludvika XVI., je le-ta 1763 iz Pariza poslala garnituro mašnih plaščev

163 Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 35.

164 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 95, 96.

165 Kemperl in Vidmar, *Barok na Slovenskem*, str. 153–156 in tam citirana literatura.

166 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 86.

167 V 18. stoletju so odtiskovali vsaj pet različnih podob.

168 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 97–101.

169 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 96.

170 Friess in Gugitz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 96, 97.

171 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 89.

Pogled v zakladnico darov radmirske cerkve (foto: Marjan Smerke).

in zlat kelih s pateno, ki ga je leta 1760 izdelal kraljevi zlatar Robert Joseph Auguste. Najzanimivejši med darovi pa je bil gotovo zlat kip dečka, ki ga je leta 1749 cerkvi poslala neapeljska kraljica Marija Amalija Saška v zahvalo za ozdravitev njene-

Podobica milostne podobe v cerkvi v Radmirju (hrani: Narodni muzej Slovenije).

ga sinčka. Kip so morali skupaj z veliko drugimi dragocenostmi v času jožefinskih reform leta 1786 poslati komornemu uradu na Dunaju.¹⁷²

Slava Reinwaldtove slike v Radmirju je mnoge plemiče in duhovnike spodbudila, da so si priskrbeli njene kopije, in sicer ne le po današnjih slovenskih krajih (na primer Vače, Kočevje, Celje), ampak tudi v Dresnu,¹⁷³ na Dunaju, v Dunajskem Novem mestu, Lonču (Deutschlandsberg), Eggersdorfu pri Gradcu, Mittertrixnu, Špitalu ob Dravi (Spittal an der Drau), Pragi,¹⁷⁴ Duchcovu na Češkem,¹⁷⁵ Kłodzku v Šleziji ter na gradu Eggenberg pri Gradcu. Na Slovenskem je najverjetneje prav čaščenje v Radmirju spodbudilo gradnjo vrste kapel in cerkva v čast temu svetniku (na primer v Slovenski Bistrici, Laškem in Slovenskih Konjicah). Kopijo »Gornjegrajskega Ksaverja«, kakor so ga imenovali po Evropi, je imel celo neapeljski, poznejši španski kralj Karel III. v kapeli poletne rezidence Portici pri Neaplju.¹⁷⁶

Iz gornjegrajske matrikule izvemo, da je bil prvi velik romarski shod tu četrto nedeljo po veliki noči,¹⁷⁷ ko sta prišli procesiji vernikov iz Nevelj pri Kamniku in Črne na Koroškem.¹⁷⁸ Na praznik

¹⁷² Orožen, *Das Bistum und Diözese Lavant*, II., str. 89–99; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 39–52; Vrišer in Simoniti, *Radmirska cerkev*.

¹⁷³ To je leta 1730 za dvorno kapelo naročila poljska kraljica in saška kneginja Marija Jožefa Avstrijska (Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 35).

¹⁷⁴ Kopijo slike, ki so jo leta 1733 naročili praški meščani in jo obesili v cerkvi Kristusa Odrešenika, je naslikal Reinwaldt sam (Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 35).

¹⁷⁵ Kopijo slike je leta 1738 naročil grof Wallenstein (Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 35).

¹⁷⁶ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 35; Friess in Gutz, *Die Franz Xaver-Wallfahrt*, str. 104–109; Cevc, *O Frančiškovi svetiščih*, str. 131–183.

¹⁷⁷ Matrikula Gornji Grad: »Dom. Cantate ... NB. Excursus maior ad S. Xaverium a R.D. Schilling concursus«.

¹⁷⁸ Matrikula Kamnik: »April 2do, Quando hoc festum cadit

najdenja sv. Križa, 3. maja, je prišla procesija iz župnije Braslovče.¹⁷⁹ Na binkoštni ponedeljek je prišla procesija iz župnije Razbor pri Slovenj Gradcu. Na poti so verniki tudi prenočili, zato so morali to procesijo do leta 1772 opustiti.¹⁸⁰ Čeprav so se verniki Zgornje Savinjske doline na praznik sv. Mohorja in Fortunata, 12. julija, zbirali v Gornjem Gradu, saj je tam cerkev posvečena tema svetnikoma, so verniki iz župnije Luče ta dan v procesiji odšli v Radmirje.¹⁸¹ Že dan prej pa so se v procesiji na pot odpravili verniki iz Tuhinjske doline. Najprej so se ustavili v Novi Štifi, kjer so imeli mašo in litanije Matere Božje. Zvečer so prišli v Radmirje in tam je njihov kaplan pridigal. Naslednji dan so se ob devetih udeležili maše v Gornjem Gradu. Če je praznik padel na soboto, maše v Novi Štifi ni bilo, tako da so šli naravnost v Gornji Grad in od tam naslednji dan v Radmirje. To procesijo so prvič vodili leta 1719, po letu 1753 pa so jo morali ukiniti.¹⁸² T. i. nočno procesijo so sem organizirali tudi v župniji Krašnja, in sicer 4. in 5. avgusta, ko so obiskali tudi cerkev v Novi Štifi.¹⁸³ Procesije vernikov iz Svibnega, Dobovca in Zagorja ob Savi so se v Radmirju ustavljale vsako leto 13. avgusta. Na poti so bili verniki tri dni, saj so se prvi dan, 13. avgusta, ustavili na Čemšeniku, zvečer so prišli v Radmirje, kjer so imeli večernice, 14. in 15. pa so preživel v Novi Štifi.¹⁸⁴

in Dom. 4tam ist pascha qua solet nostra Processio ire ad Mariam in Neüstift; Dom. 4ta post Pascha institutor Processio totius nostrae Steinsensis Parochiae ad B.V. in Neüstift. Pridie vadunt Neüllensis cum vexillis ad S. Franciscum Xaverium per Viam autem habent privatam Missam ad B.V. in Neüstift hora II....«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Verniki iz Črne so ta dan obiskali še cerkev na Rosuljah.

¹⁷⁹ NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

¹⁸⁰ Matrikula Razbor pri Slovenj Gradcu: »Die Iuna Pentecostes sacrum media 8.va qua finita processio ad S. Joannem Nepomucenum in Konina dein processio ad S. Xaverium«; NŠAL, VIZ 6.

¹⁸¹ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222; NŠAL, VIZ 6.

¹⁸² Kemperl, Paglovčeva matrikula, str. 92.

¹⁸³ NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Leta 1772 so datum te procesije spremenili, tako da so od tedaj hodili na dan sv. Lovrenca (NŠAL, ŠAL, VIZ 7).

¹⁸⁴ Matrikula Svibno: »Augustus 13ta itur processionaliter in Neüstift in Stýriam, missa tantum in Zhsemshenik sine introductione. Vesper processio ad S. Xaverium non matriculata. ... 14ta Saturni cooperator Oberburgum ad residentiam, ut ibi introducatur populus /ubi ei pecunia ab aedituo extruditur/ missam habeat per d.num alumnum, si ille celebraverit ... Cooperatori dantur de processione in Neüstift 2 fl., ad eos in toto cum missa ad S: Xaverium complicata 2 fl. 58 x., aedituo de toto 41 fl., aeditus localis, ubi processio inducitur 7 fl., si non uti in Zhsemshenik. Sagorje fl. 3 x. reliquarum missarum complicatio per viam est libera. 15ta festum de praeccepto assumptionis M. Virginis in Neüstift, prima missa cooperatori Scharffenburgensis, altera divina peractio domi.«; Matrikula Dobovec: »In Augusto, 15. Assumpt. B.M.V. processio loco neustift ad B.M.V.«; Dolinar, Ro-

župljani Mozirja so se tu udeležili pobožnosti na dan sv. Frančiška Ksaverja, 3. decembra,¹⁸⁵ še pred vzpostavitvijo Frančiškove pobožnosti pa so okrog tega dne sem prihajali verniki iz Črne na Koroškem.¹⁸⁶ V Radmirje je vsako drugo leto prihajala s procesijo tudi župnija Preddivor. Spetoma so se ustavili v Sv. Primožu nad Kamnikom, nazaj grede pa v Novi Štifi.¹⁸⁷ Ta procesija je bila verjetno 23. junija, saj so imeli Preddivorčani tako navado še v začetku 20. stoletja.¹⁸⁸

ROSULJE NAD LJUBNIM, PODRUŽNIČNA CERKEV MATERE BOŽJE, ŽUPNIJA LJUBNO

Poznosrednjeveška cerkev iz 16. stoletja je bila leta 1666 povečana in 1669 posvečena, kmalu nato pa je bila prizidana tudi kapela sv. Jožefa, ki se prvič omenja leta 1683. Sedanja kapela sv. Jožefa je bila postavljena kmalu po letu 1777. Leta 1834 so cerkev, razen kapele in zvonika, podrli in zgradili novo, ki je bila blagoslovljena 19. marca 1835.¹⁸⁹ Kapela sv. Jožefa ima podolžni steni konkavno vbočeni, zadnja stena je elipsasto zaključena, proti ladji pa kapela prehaja konkavno. V vogalih so pilastri z bazami in s kvalitetno rokokojško štukaturo okrašenimi kapiteli. Ti so povezani s profiliranim zidcem, nad katerim se dviga kupola z diagonalnima oprogama. Kupola je prav tako okrašena s kvalitetno rokokojško štukaturo, katere avtor je eden izmed štukaterjev, ki so opremljali gornjegrajsko cerkev, Jožef Landes, Anton Stampfel ali Gal Schmidt.¹⁹⁰ V kapeli je ohranjen tudi poznobaročni oltar, delo Ferdinanda Galla iz ok. 1780. V niši je kiparska skupina Jožefa, Marije in Boga očeta, v menzi je kip ležečega sv. Konstancija, katakombnega svetnika, čigar relikvije so v cerkev prenesli leta 1679.¹⁹¹

V cerkvi so bile češćene relikvije katakombnega svetnika in podoba sv. Jožefa, ki ni več ohranjena. Tu je bila ustanovljena prva bratovščina sv. Jožefa na ozemlju nekdanje ljubljanske škofije. Njena pravila je leta 1678 potrdil ljubljanski škof Jožef Rabatta. Vanjo so se lahko vpisali kleriki

manja, str. 34, 35. Ta procesija je živela še v začetku 20. stoletja (Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 235).

¹⁸⁵ Matrikula Mozirje: »December, 3. festum S. Francisci Xaverii devotio in Stracha.«

¹⁸⁶ Matrikula Črna na Koroškem: »December, 3. festum devotionis S. Francisci Xaverii solet vocari sacerdos in Lieshie, et sequenti die in auxilium ad S. Barbaram sed hac ad libitum sacerdotii.«

¹⁸⁷ NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

¹⁸⁸ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 235.

¹⁸⁹ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 156–158; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 20–25; Kemperl, *Podružnična cerkev Matere Božje*, str. 47–50.

¹⁹⁰ Kemperl, *Podružnična cerkev Matere Božje*, str. 47–50.

¹⁹¹ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 158; Vrišer, *Baročno kiparstvo*, str. 175, 213.

Cerkev Matere Božje s kapelo sv. Jožefa na Rosuljah pri Ljubnem (<https://www.ljubno.si/objava/77563>).

gornjegrajskega okoliša, ki so leta 1683 izdali tiskani molitvenik.¹⁹²

Glavni romarski shod je bil 19. marca, na praznik sv. Jožefa, ko so lahko verniki dobili odpustke. Tedaj so prišle procesije vernikov iz župnij Solčava, Luče in Črna na Koroškem,¹⁹³ gotovo pa je prišlo tudi veliko vernikov iz župnij Rečica in Gornji Grad, saj je v njihovih matrikulah zabeleženo, da so lahko prejeli odpustke.¹⁹⁴ Procesija iz Luč je prišla še na velikonočni torek,¹⁹⁵ iz Gornjega Gradu in Črne na Koroškem pa četrto velikonočno nedeljo.¹⁹⁶ Peto velikonočno nedeljo so s procesijo prišli verniki iz župnije Rečica,¹⁹⁷ Gornjegrajčani so s procesijo prišli na praznik sv. Filipa in Jakoba, 3. maja, vmes pa so imeli mašo še v Radmirju.¹⁹⁸

¹⁹² NŠAL, ŠAL, VIZ 6; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 21; Lavrič, *Ljubljanska škofija*, str. 36. Molitvenik je dostopen na: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DO-C-K2D7XCJY/2b2db33a-2e60-461e-a9a7-8e50e9502fc6/PDF>

¹⁹³ Matrikula Solčava: »Martius, 19. sancti Josephi confessoris festum de praecepto, p. in Lauffen«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 220; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

¹⁹⁴ Matrikula Rečica: »Martius, 19. huius Festum S. Josephi Indulgentiae in Rossulach in Lauffensi Parochiae«; Matrikula Gornji Grad: »Martius, 19. Josephi Nutritii Jesu, et Sponsi MBV festum de praecepto confessio in Neustift et solemnas cum Indulgentiis in Lauffen.«

¹⁹⁵ Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 221; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

¹⁹⁶ Matrikula Črna na Koroškem: »Aprilis, Dom. 4.ta post Pascha una Missa domi, et processio ad S. Josephum in Lauffen«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Tedaj so obiskali še cerkev v Radmirju; Matrikula Gornji Grad: »Dominica 4.ta processio ad S: Constantium«.

¹⁹⁷ Matrikula Rečica: »Dominica quinta post Pascha est processio ad B.M. Virge na Rosule in Lauffen.«

¹⁹⁸ Matrikula Gornji Grad: »1.a Phillipi et Jacobi. Festum de praecepto Processio conducta ad S. Elisabetha in Lauffen, ita, ut 1.ma Missa sit ad S. Barbaram, item alia Processio alias ad. S. Josephum in Lauffen.«

ROVT POD MENINO, P. C. SV. JOŠTA, Ž. GORNJI GRAD

Cerkev, ki stoji pod Rovtom na Menini, je v arhivskih virih prvič omenjena leta 1426, in sicer kot gornjegrajska podružnica. Stavba ima v glavnem gotško podobo. Z obokanim prezbiterijem je bila postavljena v zgodnjem 14. stoletju. Sedanji obok ladje je iz druge polovice 15. stoletja, zvonik pa je bil nadzidan v 16. stoletju. Leta 1720 so cerkvi prizidali kapelo.¹⁹⁹ V prezbiteriju so ohranjeni fragmenti fresk iz različnih obdobj srednjega veka, fragment poslikave ladje, ki so jo plačali grofje Celjski, pa je iz prve polovice 15. stoletja.²⁰⁰ V cerkvi je ohranjenih nekaj kipov z oltarjev iz 17. stoletja, preprost Lucijin oltar v kapeli pa je iz leta 1720.

Cerkev je romarski status gotovo imela že v srednjem veku; glede na lokacijo (visoko na sa-

Cerkev sv. Jošta v Rovtu pod Menino (<https://jesusov.si/cerkev-sveti-jost-2/>).

¹⁹⁹ Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 125, 126; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 163–169; Komelj, *Gotska arhitektura*, str. 291.

²⁰⁰ Höfler, *Srednjeveške freske*, str. 199–202. V cerkvi hranijo posamezne kose gotških oltarnih nastavkov s prizori sv. Erharda in sv. Otilije. Pripisani so štajerski vojvodski delavnici ter so nastali med letoma 1370 in 1380. Ti kosi oziroma oltarji, ki so jim pripadali, najverjetneje niso nastali za to cerkev, ampak so jih sem prenesli iz gornjegrajske cerkve (Wlattnig, Maša sv. Erharda, str. 153–155).

mem) smemo predvidevati, da je kraj veljal za svetega. Na velikonočni ponedeljek je imela pri cerkvi shod celotna gornjegrajska župnija, saj so lahko člani bratovščine prejeli odpustke.²⁰¹ Četrto velikonočno nedeljo je k cerkvi prišla procesija iz župnije Rečica.²⁰² Velik romarski shod je bil tudi 15. maja, ko je leta 1606 škof Hren birmal 230 oseb.²⁰³ Procesiji vernikov iz župnije Motnik in iz celotne Tuhinjske doline sta se do cerkve povzpeli na binkoštni torek. Kadar pa so Tuhinjčani odšli še naprej do obeh cerkva na Čreti, so to storili že na binkoštno nedeljo.²⁰⁴

SOLČAVA, ŽUPNIJSKA CERKEV MARIJE SNEŽNE

Prvo cerkev na tem mestu so sezidali gornjegrajski benediktinci. Leta 1365 se omenja kaplanija, župnija pa je bila ustanovljena že pred jožefinskimi reformami. Sedanja impozantna cerkev je poznogotska, koroškega tipa, postavili in z novimi oltarji opremili so jo med letoma 1461 in 1485. Zvonik, prizidan leta 1710, je bil v drugi polovici 19. stoletja povišan in preoblikovan. Leta 1631 je cerkev imela kar sedem oltarjev. V glavnem oltarju so bile relikvije, pridružena pa mu je bila Marijina bratovščina.²⁰⁵ Žal je starejšo opremo v veliki meri zamenjala neogotska.²⁰⁶

Orožen poroča, da so sredi 14. stoletja v cerkvi grofje Celjski ustanovili beneficij, 15. avgusta 1415 pa je Friderik Celjski ustanovil večno luč.²⁰⁷ Vizitator je leta 1661 celjske grofe omenil kot cerkvene ustanovnike, ki so imeli v času turških vpadov v zgornji zakristiji svojo zakladnico.²⁰⁸ Celjski beneficij je po izumrtju celjskih grofov prešel na cesarja Friderika III. Na sklepnikih prezbiterija sedanje cerkve sta namreč avstrijski dvoglavi orel ter grb grofa Dietrichsteina.²⁰⁹

Za milostnega je veljal kamnit Marijin kip, t. i. Solčavska Marija, nastal med letoma 1260 in 1270, na katerem se prepletata romanski in zgodnjegot-

ski slog. Umeščen je v atiko neogotskega glavnega oltarja iz leta 1873. Po legendi naj bi kip med oranjem na njivi razkrila vola. Kip pa je povezan še z drugo legendo, in sicer naj bi pri skali Igli – najožjem delu poti med Lučami in Solčavo – Marija s svojo prisotnostjo predrila skalo, da je nastala pot. Nedaleč od tam, pri veliki bukvi, naj bi počivala. Na skali je še danes viden sedež, ki ga domačini povezujejo z njenim počitkom. Legenda morda namiguje, da so kip prinesli iz Gornjega Grada, sedež pa bi lahko označeval mesto, kjer so nosači počivali oziroma kip odložili med prenosom.²¹⁰

Cerkev je imela romarski status morda že v času celjskih grofov, gotovo pa pred letom 1485, ko je ob posvetitvi dveh oltarjev ljubljanski škof Sigismund Lamberg zapisal, da je kip čudodelen.²¹¹

Pomembno vlogo pri romanjih oziroma procesijah okrog cerkve je verjetno imel tudi rokojski prenosni baldahin z oblečenim kipom Ma-

Solčavska Marija, Solčava (Menaše, Marija, sl. 5).

201 Matrikula Gornji Grad: »Feria 2da Paschatis ex tota Parochiae cum Vexillis Processio ad S. Jodocum ibi peracito cum Indulgentiis confraternitatis«.

202 Matrikula Rečica: »Dominica quarta post Pascha processio ad S. Jodocum parochiae Oberburgensi«.

203 Benedik, Iz protokolov, str. 22, 128–53.

204 Matrikula Motnik: »junius Feria 2.da Pent. Processio ad S. Jodocum«; Matrikula Zgornji Tuhinj: »Feria 2.da Pentecostes ad S. Jodocum in Parochiae Oberburgensi«; Kemperl, Paglovčeva matrikula, str. 91.

205 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 132.

206 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 129–137; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 1–7; Kemperl, *Župnijska cerkev Marije Snežne*, str. 126–130.

207 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 136, 137.

208 Lavrič, *Ljubljanska škofija*, str. 188.

209 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*, II., str. 136, 137; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 1; Komelj, *Gotska arhitektura*, str. 45, 249, 291.

210 Cevc, Mojster, str. 118; Schweigert, *Solčavska Marija*, str. 139, 140.

211 Cevc, Mojster, str. 119.

rije z Jezusom, ki stoji v ladji.²¹² Prvi shod v letu je bil 25. marca, na praznik Marijinega oznanjenja, ko so prišli verniki iz sosednje župnije Luče.²¹³ Na praznik Obiskanja device Marije, 2. julija, so spet prišli iz župnije Luče.²¹⁴ V nedeljo po tem prazniku so v Solčavi obhajali spomin posvetitve cerkve; v procesijah so prišli verniki iz župnij Črna na Koroškem in Železna Kapla.²¹⁵ Verniki župnije Gornji Grad so se v Solčavo v procesiji odpravili 25. julija, na praznik sv. Jakoba apostola. Tam so ostali še naslednji dan, ko je bil pri tej cerkvi največji romarski shod.²¹⁶ Tedaj, na praznik sv. Ane, so k cerkvi prišle še procesije iz Pliberka, Šmihela pri Pliberku, Dobrle vasi, Obirskega, Jezerskega, Ljubnega in včasih iz Luč.²¹⁷ Na praznik Marije snežne, 5. avgusta, so v Solčavi obhajali patrocinij, zato sta tja prišli procesiji iz Kotelj in Raven na Koroškem.²¹⁸ Verniki župnije Luče so v procesiji prišli še dvakrat, in sicer 15. avgusta, na praznik Marijinega vnebovzeta, ter na predvečer praznika Marijinega rojstva, 7. septembra.²¹⁹

ŠMIEHEL NAD MOZIRJEM, PODRUŽNIČNA CERKEV SV. MIHAELA, ŽUPNIJA MOZIRJE

Leta 1599 so mozirski župljani sklenili tu postaviti cerkev, Tomaž Hren pa je 12. maja 1602 položil temeljni kamen.²²⁰ Prezbitelj so zgradili do leta 1604, a gradnja je napredovala počasi, tako da je bila cerkev gotova leta 1628. Ker je bil škof Hren

bolan in star, je cerkev šele 16. decembra 1631 posvetil njegov naslednik, škof Rinaldo Scarlich. Ladja je bila obokana šele leta 1869, takrat pa so izdelali sedanjo fasado.²²¹ Od prvotne arhitekture je ohranjen le postgotski zvezdastorebrasto obokani prezbitelj. Vsa oprema je iz 19. stoletja.²²²

Verniki župnije Gornji Grad so procesijo do te cerkve vodili 21. marca, na praznik sv. Benedikta.²²³ Glavni romarski shod pri cerkvi pa je bil okrog 10. avgusta, praznika sv. Lovrenca. Procesija vernikov iz Tuhinjske doline se je tu vsaki dve leti ustavljala na poti na Uršljo goro. Verniki so od doma odšli že 8. avgusta: ustavili so se pri Marijini cerkvi v Kokarjah, zvečer pa prišli na Šmihel. Tam so prenočili in se zjutraj odpravili proti Uršlji gori.²²⁴ Na sam praznik je prišla procesija vernikov iz Rečice, kakšno leto pa tudi iz Ljubnega.²²⁵ Procesija domače župnije se je tu ustavljala dan pred praznikom sv. Jerneja, 23. avgusta, kjer so imeli večernice, potem pa so odšli naprej proti Uršlji gori.²²⁶

SKLEP

Nekdanje predjožefinske župnije Zgornje Savinjske doline so v času baroka organizirale od štiri (Solčava) do 14 romarskih procesij (Gornji Grad) na leto. Te so večinoma peljali k cerkvam sosednjih župnij oziroma so se procesije teh župnij obiskovale med seboj. Na obravnavanem ozemlju je bilo namreč kar nekaj zelo pomembnih romarskih cerkva, ki so jih obiskovali tudi iz

212 Kemperl, Župnijska cerkev Marije Snežne, str. 129.

213 Matrikula Solčava: »25. Annuntiatio B:V: M: festum de p. offertorium solet venire p. ex Leitsch«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 220.

214 NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

215 Matrikula Solčava: »Domenica prima post festum visitationis B:M:V: dedicatio Ecclesiae Matriis Solent veniret Capellenses processionaliter, et Schwarzenpachenses.«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6. Iz Črne so prišli to nedeljo ali nedeljo pred praznikom sv. Marije Magdalene, 22. julija (Matrikula Črna na Koroškem: »Julius, Dom. Ante festum S. Margarethae missa domi, et processio in Sulzbach«).

216 Matrikula Gornji Grad: »25. Jacobi Apost: festum praecepto Processio ad B.M.V. in Sa(u)lpach conducta, et quia 20 Persone ob duritiem itineris, aut inundationem aquarum eo non excurrant fit Processio ad S. Jacobum Riezensis P.«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

217 Matrikula Solčava: »26. Sita Matris Anna veniunt procesionaliter ex Pleiburg, ex Sancto Michaele in vale Junonis, ex Eberndorf, Seelandt, ex Ebriach, Oberburg, ex Laufen, et aliquando ex Laitsch, hoc die sunt Indulgentiae plenariae«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 222; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

218 Matrikula Solčava: »5. in festo Siti Osaldi est patrocinium Ecclesiae motiuis veniunt processionaliter ex Ketelach, et Guttentain unus sacrum habet vesperi, alter sequenti die sermonem«.

219 Matrikula Solčava: »15. Assumptio B:V:M: festum praecepto veniunt processionaliter ex Gabiton, et Leitsch ...«; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 223.

220 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 236–238; Lavrič, *Vloga*, str. 55, 188, 189.

221 Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant, II.*, str. 238–240; Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, str. 98–100; Lavrič, *Vloga*, str. 55, 188, 189, 409. Lokalija je bila ustanovljena leta 1788, župnija pa verjetno šele 1891.

222 Kemperl, Župnijska cerkev sv. nadangela Mihaela, str. 146–148.

223 Matrikula Gornji Grad: »21. Benedicti Abb: festum Devotionis ... item conductus processio ad S. Michaellem supra Prasberg.«

224 Matrikula Zgornji Tuhinj: »Abit hinc 8. Avg. hac die celebrat Sacerdos circa horam 10. ad B.V. in Kokarie prandet hui sunctibus in prasberg seu Mosir. Ad vespas introducitur populum processionaliter ad S: Michelem, ducit exhortare se cultu S. Angelorum, orat litaniae B.V.M. habet ibi caena sequi mane celebrat ist hic.«; Kemperl, Paglovčeva matrikula, str. 93.

225 Matrikula Ljubno: »10. Festum S. Laurentii M. de p., p. vel in Laith vel ad S. Michaellem supra Prasberg, vel autem ad S. Ursulam supra Slavo-graecium, prout petunt Parochiani, simul petunt, fit peractio domi«; Matrikula Rečica: »10 august festum S: Laurentii M. Processio ad sanctum Michaellem supra Prasberg«.

226 Matrikula Mozirje: »23. in vigilia S: Bartholomai Apostoli unum Sacrum ad S. Michaellem, deinde Processio ad S. Ursulam processio ad montem sancta Ursula Altenmarkensis Parochiae«; Matrikula Gornji Grad: »10. Laurentii M. f. de praecepto Processio conduct. vel ad S. Ursulam supra Slavo-Gracium, vel ad S. Laurentium in Leitsch«; NŠAL, ŠAL, VIZ 6.

zelo oddaljenih župnij. Taki sta Marijini cerkvi v Novi Štifti in Nazarjah, ki ju je propagiral zlasti ljubljanski škof Tomaž Hren, pa tudi starodavna Marijina cerkev na Solčavi in Marijina cerkev na Kokarjah, katere romarski značaj izvira iz sredine 15. stoletja. Najširši sloves pa je dosegla cerkev sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju, ki se je kmalu po letu 1715 razvila v najbolj obiskano temu svetniku posvečeno cerkev v vsej Habsburški monarhiji. Druge romarske cerkve v teh župnijah so večinoma obiskovale le procesije iz sosednjih župnij. To so cerkve sv. Lenarta nad Gornjim Gradom, v Rovtu, Radegundi, Okonini, Rosuljah in na Belih Vodah. Iz vseh obravnavanih župnij (razen iz župnije Rečica) so se verniki vsaj enkrat letno v procesiji odpravili tudi dlje, tj. na večdnevno oziroma nočno romanje, na primer iz Solčave v Dobrlo vas, iz Mozirja in Ljubnega pa na Uršljo goro. Verniki župnije Gornji Grad so imeli kar štiri take procesije, in sicer na Uršljo goro, Šmarno goro (ko so se ustavili tudi na Skaručni), Limbarsko goro ali v Repnje pri Vodichah ter na Kum. Najdlje pa so se vsako leto odpravljali verniki iz Luč, saj so na četrto velikonočno nedeljo hodili vse do Gospe Svete na današnjem avstrijskem Koroškem. Verniki so obiskovali tudi cerkve sosednjih župnij, ki ne sodijo v obravnavano območje, in sicer so iz Gornjega Grada in Luč hodili na kranjsko stran Črnivca, na Kališe, Sv. Primoža in v Zgornji Tuhinji. Iz Rečice so šli proti vzhodu, in sicer na Dobrovlje nad Braslovčami, iz Rečice in Gornjega Grada na Čreto nad Vranskim, iz Mozirja in Rečice pa na Skorno ali k sv. Florijanu nad Šoštanjem.

Ugotovili smo, da je na obravnavanem ozemlju imelo romarski značaj kar dvanajst cerkva. Največ jih je bilo postavljenih oziroma je romarski status dobilo v 17. stoletju, torej v času katoliške obnove. To so cerkve na Belih Vodah, v Radegundi in Šmihelu, kjer so se ljudje začeli zbirati verjetno bolj spontano, cerkev v Rosuljah, kjer sta romanja verjetno spodbudili ustanovitev bratovščine sv. Jožefa in izpostavljena podoba tega svetnika, ter Marijina cerkev v Nazarjah, kjer je dal prvo kapelo postaviti škof Hren prav zato, da bi se razvilo češčenje. Le tri cerkve, Marijina v Solčavi, cerkev sv. Jošta v Rovtu ter sv. Lenarta pri Gornjem Gradu, so bile verjetno romarske že v visokem srednjem veku; v Solčavi so častili še ohranjen milostni Marijin kip iz 13. stoletja, pri drugih dveh cerkvah pa je morda kar kraj sam veljal za svetega, saj ne stojita v naselju, ampak na precej odročnem kraju. Marijina cerkev v Kokarjah je postala romarska leta 1453, ko so k njej prvič vodili votivne procesije, zatem pa so prešle v navado. Cerkev v Novi Štifti je tipična štiftarska

cerkev iz sredine 16. stoletja, ki jo je zelo uspešno populariziral Tomaž Hren. Le dve cerkvi sta postali romarski v 18. stoletju oziroma v prvi četrtini tega stoletja: v Radmirju in Okonini. V obeh so načrtno izpostavili slike popularnih svetnikov, s tem da je prva cerkev doživela bliskovit razvoj, druga pa ne.

Od dvanajstih romarskih cerkva jih je bilo kar pet na območju gornjegrajske župnije, tri na območju rečiške, dve na območju mozirske ter po ena na območju ljubenske in solčavske župnije. Ker za ostale štajerske župnije še nimamo natančnih topografskih študij, lahko podatke primerjamo le z gorenjskimi župnijami (brez dveh ljubljanskih), kjer je bila v župnijah po ena ali štiri romarske cerkve, odvisno od velikosti – gornjegrajska župnija torej izstopa. Dve gornjegrajski cerkvi pa izstopata tudi po velikosti: prvotna cerkev v Novi Štifti je v dolžino merila kar približno 32 m, cerkev v Radmirju, ki je tudi najmarkantnejša, pa 26 m. Nazarska cerkev je največja, saj skupaj z loretsko kapelo v dolžino meri kar 34 m. Marijina cerkev v Novi Štifti se lahko po obiskanosti primerja z najbolj obiskanimi Marijinimi cerkvami na Gorenjskem, kot so Šmarna gora, Blejski otok, Crngrob in Dobrova, ki so vse srednjeveškega izvora. Gotovo pa nobena cerkev, pri kateri bi se romanja začela v 18. stoletju, ni doživela takega obiska kot cerkev v Radmirju. Pomen romarskih cerkva na tem območju bo sicer mogoče ovrednotiti šele potem, ko bodo take študije izdelane tudi za druge župnije na slovenskem Štajerskem. Morda bi se izkazalo, da je bilo na tem območju nadpovprečno veliko pomembnih romarskih cerkva, ki so bile tudi nadpovprečno velike, čemur je morda botrovalo dejstvo, da so vse župnije pripadale ljubljanski škofiji.

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0199 (Slovenska umetnost in umetnost Srednje Evrope in Jadrana), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Pri raziskavi za pripravo prispevka niso bili ustvarjeni ali analizirani nobeni novi raziskovalni podatki.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

Gornji Grad, Patronat, fasc. 12, Matrikula Sv. Jurij ob Taboru, 1744.

Gornji Grad, Patronat, fasc. 18, Matrikula Ljubno, 18. stoletje.

- Gornji Grad, Patronat, fasc. 22, Matrikula Mozirje, 1762.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 23, Matrikula Solčava, 1744.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 25, Matrikula Motnik, 1704.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 28, Matrikula Rečica, 1693.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 35, Matrikula Razbor pri Slovenj Gradcu, 1726.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 47, Matrikula Trbovlje, 1744.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 48, Matrikula Vransko, 1744.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 5, Matrikula Gornji Grad, 1732.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 51, Matrikula Črna na Koroškem, 1694.
- Gornji Grad, Patronat, fasc. 74, Matrikula Prebold, 1748.
- ŠAL (Škofijski arhiv), Vizitacije (VIZ), 6, 7.
- ŽA (Župnijski arhiv) Cerklje, Razne knjige, šk. 3, Matrikula Cerklje, 1668.
- ŽA Dobovec, Razne knjige, šk. 1, Matrikula Dobovec, s.d.
- ŽA Dolsko, Razne knjige, šk. 1, Matrikula Dolsko, s.d.
- ŽA Kamnik, Razne knjige, šk. 4, Matrikula Kamnik, 1749.
- ŽA Komenda, Razne knjige, šk. 1, Matrikula Komenda, 1734.
- ŽA Krašnja, Razne knjige, Matrikula, 1744.
- ŽA Mengeš, Razne knjige, šk. 2, Matrikula Mengeš, 1746.
- ŽA Moravče, Razne knjige, šk. 10, Matrikula, 1802.
- ŽA Selca, Razne knjige, šk. 4, Matrikula Selca, 1755.
- ŽA Stara Loka, Razne knjige, fasc. 7, Matrikula Stara Loka, 1774.
- ŽA Svibno, Razne knjige, šk. 1, Matrikula Svibno, 1746.
- ŽA Šmartno v Tuhinju, Razne knjige, šk. 3, Matrikula Zgornji Tuhinj, 1746.
- ŽA Vodice, Razne knjige, šk. 10, Matrikula Vodice, 1777.
- Cevc, Emilijan: *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom*. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Cevc, Emilijan: Mojster Solčavske Marije. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. III, 1955, str. 105–146.
- Cevc, Emilijan: O Frančiškovih svetiščih in podobah na Slovenskem. *Frančišek Ksaver, Ignacijev prijatelj* (ur. Jože Kokalj). Ljubljana: Župnijski urad Dravljje, 1990, str. 131–183.
- Dolinar, France Martin: Romanja kot oblika verskega turizma. *Razvoj turizma v Sloveniji. Zbornik referatov* (ur. Franc Rozman, Žarko Lazarevič). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996, str. 32–36.
- Drobci iz zgodovine župnije, *Župnija Ljubljana Šentvid. 900 let* (ur. Matej Zevnik, Lojze Uran, Andrej Mrak, Fanči Šarf, Tone Eрман). Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana-Šentvid, 1991, str. 34–40.
- Friess, Edmund in Gugitz, Gustav: Die Franz Xaver-Wallfahrt zu Oberburg. Eine untersteirische Barockkultstätte und die räumliche Reichweite ihres Einflusses. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, XII, 61, 1958, str. 83–140.
- Gugitz, Gustav: *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch*, 4. Wien: Hollinek, 1955.
- Hajnšek, Odilo: *Marijine božje poti*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1971.
- Höfler, Janez: *Srednjeveške freske v Sloveniji*, 4. *Vzhodna Slovenija*. Ljubljana: Družina, 2004.
- Hoppe, Alfred: *Des Österreichers Wallfahrtsorte*. Wien: St. Norbertus-Verlag, 1913.
- Kemperl, Metoda in Vidmar, Luka: *Barok na Slovenskem. Sakralni prostori*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.
- Kemperl, Metoda: Božje poti Kamničanov v času baroka. *Kamniški zbornik*, XIV, 1998, str. 71–86.
- Kemperl, Metoda: *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.
- Kemperl, Metoda: Načrti Johanna Schöbla za gradnjo nove romarske cerkve v Novi Štifi pri Gornjem Gradu. *Historia artis magistra. Amicorum discipulorumque munuscula Johanni Höfler septuagenario dicata* (ur. Renata Novak Klemenčič, Samo Štefanac). Ljubljana: Znanstvena založba FF UL, SUZD, 2012, str. 369–375.
- Kemperl, Metoda: Paglovčeva matrikula iz leta 1752. *Paglovčev zbornik. Zbornik referatov s simpozija o Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759)* (ur. Marjeta Humar). Kamnik: Občina, 2001, str. 86–95.
- Kemperl, Metoda: Podružnična cerkev Matere Božje na Rosuljah nad Ljubnim. *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje. Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 47–51.

LITERATURA

- Ambrožič, Matjaž: Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem. *Acta historiae artis Slovenica* 19, 2014, št. 1, str. 17–52.
- Benedik, Metod: Iz protokolov ljubljanskih škofov. Protokol I., 128–53 za leta 1606–1611. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 10, 1988, str. 7–160.
- Cevc, Anica: Dela Johanna Lucasa Krackerja v Sloveniji. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 37, 2001, št. 1–2, str. 23–42.

- Kemperl, Metoda: Podružnična cerkev sv. Florijana v Florjanu pri Gornjem Gradu. *Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Celje: Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 36–38.
- Kemperl, Metoda: Podružnična cerkev sv. Jakoba Starejšega v Okonini. *Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Celje. Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 106–109.
- Kemperl, Metoda: Podružnična cerkev sv. Radegunde v Radegundi. *Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Celje. Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 148–150.
- Kemperl, Metoda: *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Gorenjska z Ljubljano*. Ljubljana: Mohorjeva družba, 2011.
- Kemperl, Metoda: Župnijska cerkev Marije Snežne v Solčavi. *Leksikon cerkva na Slovenskem: Škofija Celje: Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 126–130.
- Kemperl, Metoda: Župnijska cerkev sv. nadangela Mihaela. *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje. Dekanija Gornji Grad* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 146–148.
- Komelj, Ivan: *Gotska arhitektura na Slovenskem. Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*. Ljubljana: Slovenska matica, 1973.
- Kovačič, Fran: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.
- Kumer, Zmaga: *Lepa si, roža Marija. Zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Mariji*. Celje 1988.
- Lavrič, Ana: *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja: Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612540203>
- Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona Fridrika Buchheima v Ljubljanski škofiji. *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, 31–69.
- Lavrič, Ana: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*. Ljubljana: SAZU, 1988.
- Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und Diözese Lavant, II. 2.: Das Dekanat Oberburg*. Marburg; Selbstverlag 1877.
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und Diözese Lavant, V.: Das Dekanat Schallthal*. Graz: Selbstverlag, 1884.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Zagorja ob Savi I. Zagorje ob Savi: Občinska konferenca SZDL*, 1980.
- Petrič, Franci: *Slovenske božje poti*. Ljubljana: Družina, 2008.
- Poles, Rok in Gmajner Korošec, Marjana in Lalek, Nika: *Sakralna dediščina Šaleške doline*. Velenje: Pozoj, 1998.
- Rozman, Ksenija: Katalog: Slikarstvo. *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem, I*. Ljubljana: Narodna galerija, 1969, str. 133–148.
- Schweigert, Horst: Solčavska Marija. *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler). Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 139, 140.
- Stegenšek, Avguštin: *Dekanija Gornjegrajska*. Maribor: samozaložba, 1905 (Cerkveni spomeniki lavantinske škofije, 1).
- Štrekelj, Karel: *Slovenske narodne pesmi, III*. Ljubljana 1902–1907.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše*. Škofja Loka: Zgodovinski arhiv, 1996.
- Volčič, Janez: *Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa*. Celovec: Družba sv. Mohora, 1884–1891.
- Volčjak, Jure: *Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonov goriške nadškofije 1761–1771, 6*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2023.
- Vrišer, Sergej in Simoniti, Marjetica: *Radmirska cerkev. Radmirska zakladnica*. Maribor: Obzorja, 1979.
- Vrišer, Sergej: *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1992.
- Wlattnig, Robert: Maša sv. Erharda. *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler). Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 153–155.
- Žakelj, Filip: *Zdrava Marija, milosti polna*. V Adroguéju (Argentina): Marijina kongregacija slovenskih bogoslovcev, 1960.
- Žigon, Andreja: *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba, 1982.
- Žužek, Anton: *Marija zvezda v Novi Štifti*. Nova Štifta: Župnijski urad, 1981.

SUMMARY

Pilgrimages and Pilgrimage Churches in the Upper Savinja Valley during the Baroque Period

The article examines pilgrimages and pilgrimage processions that took place in pre-Josephinian parishes of the Upper Savinja Valley during the Baroque period. Drawing on registers and visitation records, the calendar of pilgrimage processions is presented, followed by a systematic discussion of all pilgrimage churches in the region. It was found that all parishes organised between four and up to fourteen pilgrimage processions annually in the period concerned. These were usually held to pilgrimage churches in neighbouring parishes, as there are many churches in the area that are important for pilgrims, e. g. in Nova Štifta, Nazarje, Solčava, Kokarje, and Radmirje. At least once a year, believers from almost all parishes set off in procession to more distant destinations in Upper Carnio-

la and Carinthia, in particular to Šmarna gora, Limbarska gora, Uršlja gora and Maria Saal. In the area in question twelve churches served as places of pilgrimage sites. Most of them were built in the seventeenth century, during the time of the Catholic restoration, or received their status as pilgrimage churches. Three probably already served as places of pilgrimage in the High Middle Ages, one became a pilgrimage church in the 15th century, one in the 16th cen-

tury, and two in the 18th century. The parish of Gornji Grad stands out due to the number of pilgrimage churches and their significance. Further research into the pilgrimage processions in Styria could perhaps even reveal an unusually high number of important and above-average pilgrimage churches in this area, possibly due to the fact that all the parishes belong to the Diocese of Ljubljana.

